

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 199 (15).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra kinnitamine. — 2. Waheaja määramine ja wanematekogu kokkukutsumine. — 3. Riigi 1923 a. eelarwe arutamise korra kindlaksmääramine. — 4. Riigi 1923 aasta eelarwe — II lugemisel. — Riigikogu. — 5. Järgmise koosoleku määramine.

Riigikogu koosolek 14. weebruaril 1923. a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**, pärast esimees **K. Päts**.

Sekretäri kohal sekretäär **T. Kalbus**, pärast abisekretäär **W. Pezold**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, rahaminister **G. Westel**, põllutöeminister **B. Rostfeldt**, haridusminister **A. Weiderman**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päewakorra Juhataja A. Ke-
wastuwõtmine. rem: Täna ses päewa-
korras on riigi 1923
aasta eelarwe — II lugemisel. Ettepane-
kuid päewakorra muutmise ega täienda-
mise kohta ei tehta. Loen päewakorra
väljajagatud kujul wastuwõetuks.

2. Waheaja määra-
mine ja wanemate-
kogu kokkukutsu-
mine. Enne päewakorra
juurde minekut on
mul juhatause nimel
järgmist teatada:
Riigikogu juhatause
poolt on ettepanek enne päewakorra
juurde asumist weerandtunnilist waheaga
määrata ja selleks ajaks kokku kutsuda
wanematekogu koosolek, et enne 1923
aasta eelarwe II lugemisel arutamisele
asumist tema arutamise korra üle läbi
rääkida. (M. Martna (sd.): On ometi
üks väike küünal põlema ha-
kanud.) Teistsuguseid ettepanekuid ei
tehta. Kuulutan weerandtunnilise wahe-
aja ja palun wanematekogu kokku tulla.

Waheaeg algab kell 10.27 min.

Peale waheaja algab koosolek kell
11.17 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäri kohal abisekretäär **W. Pezold**.

3. Riigi 1923 a. Juhataja A. Ke-
eelarwe aruta- rem: Wanematekogu
mise korra kind- poolt on riigi 1923 a.
laksmääramine. eelarwe arutamise kor-
ra kohta järgmine ette-
panek: riigi 1923 a. eelarwe teist ja kol-
mandat lugemist toimetada sellesamas
korras, nagu seda tehti riigi 1922 a. eel-
arwe arutamise puhul, misjuures iga eel-
arwe-osa juurde kuuluvad koosseisud
ihes wastawa osaga ette kantakse ja
wastu wõetakse.

Sõnasoo wijaid selle ettepaneku kohta
ei ole ja teistsuguseid ettepanekuid ka ei
tehta. Loen wanematekogu poolt
tehtud ettepaneku riigi 1923 a.
eelarwe arutamise korra
kohta wastuwõetuks.

Sõna faktiliseks märkuseks on eel-
arwe-komisjoni esimehel härra Laido-
ner'il.

4. Riigi 1923 a. Eelarwekom-
eelarwe — misjoni esimees
II lugemisel. J. Laidoner: Ma

weel kord tuletaksin
meelde härradele alamkomisjoni aru-
andjatele, et nad täpisealt järele waataks
koosseisud, et seal mitte wigu ette ei
tuleks, sest wõib olla, et trükkimise juu-
res mõned wead sisse läinud on. Meie
oleme küll neid kaks, kolm korda läbi
kontroleerinud, kuid nad on siiski niiwõrd
suured tööd ja wäga wõimalik, et wigu
läbi läinud on. Oleks soowitaw, et alam-
komisjonide aruandjad koosseisud weel
kord järele waataks:

Eelarwe-komisjoni aru-
andja **J. Kana** (loeb):

Riigi 1923 a. eelarwe.

Kulud.

KORRALISED KULUD.

RIIGIKOGU.

Peatükk I.

Riigikogu.

§ 1. Palgad	32.378.200.—
§ 2. Päewa- ja sõidu- rahad	500.000.—
§ 4. Esituskulud	1.350.000.—
Kokku peatükk I	34.228.200.—

Peatükk II.

Kantselei.

§ 1.	Palgad	5.655.300.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	120.000.—
§ 5.	Ametnikkude ja teenijate warustus	40.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	4.766.000.—
§ 9.	Majanduslised kulud	3.195.300.—
§ 10.	Weokulud	24.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewaldamine	401.500.—
§ 12.	Liikuw wara	2.300.000.—
§ 14.	Remondid	55.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	50.000.—
Kokku peatükk II		16.607.100.—

Peatükk III.

Riigikogu walimised.

§ 1.	Palgad	600.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	1.905.000.—
§ 18.	Walimisseadused	53.500.—
§ 19.	Walismaterjaal	2.455.000.—
Kokku peatükk III		5.013.500.—
Kokku Riigikogu		55.848.800.—

RIIGIASUTUSTE KOOSSEISUD.

RIIGIKOGU.

Kantselei.

Ametinimetus.	Arw.	Palk kuus.	
		Arw.	Mrk.
Asjadewalitseja	1	28.800.—	
Kantselei juhataja	1	18.000.—	
Pearaamatupidaja	1	15.300.—	
Komisjoni asjaajaja	1	13.500.—	
„ „	2	11.700.—	
Kantselei asjaajaja	2	9.900.—	
Redigeerija	1	9.900.—	
Kantselei asjaajaja abi	2	7.700.—	
Stenograafist	2	7.700.—	
Arweametnik ja laekahoidja	1	7.700.—	
Käsutusametnik	1	6.200.—	
Registraator-arhiwaar	1	6.200.—	
Kantseleiametnik	1	5.800.—	
„ „	1	5.300.—	
Masinakirjutaja	10	5.000.—	
Kantseleiametnik	1	4.800.—	
Uksehoidja	1	4.600.—	
Kirjakandja	1	4.600.—	
Käskjalg	3	4.000.—	
Alaeline käskjalg	1	3.400.—	

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Riigi 1923 a. eelarwe-

komisjoni aruandja härra Laidoner tähendas eile wäga õieti, et riigi eelarwe on üks tähtsamatest seaduseelnõudest, mille arutamine ja wastuwõtmine on pandud Riigikogu peale. Kahjuks pidi aga härra aruandja, niisamuti ka mina tunnistama, et Riigikogu ei ole seda oma tähtsamat ülesannet ja õigust mitte tarwilisel määral ära kasutanud. Peab tähendama, et riigi eelarwe arutamine on käinud tänawu wäga iseäralikku rada. Kõige pealt tuletame meelde, et siis, kui walitsus teda omal ajal Riigikogule esitas, oli walitsuse kriis ja sellest järeldusi tehes jättis härra rahaminister oma seletuskõne pidamata, tähendades, et tema selleks kohustatud ei ole. Kui eelarwe komisjonist uuesti päewakorda tuli, nimelt eile, siis wõisid rahwasaadikud konstateerida, et walitsus oma enamuses ja oma kandwamas enamuses juhiga eesotsas puudus Riigikogu koosolekult. Tähendab, et ka siis ei pidanud walitsus, olgugi et kriisi ei olnud, tarwilikuks seletusega esineda.

Aga ka eelarwe-komisjonis puudus, nagu härra aruandja Laidoner tähendas, tarwilik tähelpanu eelarwele. Peatükid läksid läbi, ilma et nende kohta sõna oleks wõetud, töötati mingisuguse kiiruse all ja põhjendati seda rahwahääletamisega; nimelt oli kuulda soowe, et rahwahääletamise ajaks tahetakse eelarwe wastu wõtta. Nähtawasti on sellel osal, kes praegu enamuse moodustab, mingisugune kartus rahwahääletamise eest. Mida kardetakse ometi? Kardetakse, et rahwahääletamisega ka umbusaldus tuleb walitsewale enamusele. Kõige iseloomulikum praeguste erakondadele oli see, et nemad komisjonis, kus neid oli 51 liiget, kelle hulgast ligikaudu 40 oli neist — nemad ei suutnud eneste keskelt isikut leida, kes oleks siin esinenud aruandjana. Küll pakuti seda kohta mitmel korral ühele ja teisele rühmale. Muidugi opositsiooni siin arwesse wõtta ei saa, sest ega opositsiooni esitajad ei ole kohustatud walitsewate erakondade ettepanekut kaitsma hakkama. Nii ei leitud ühtki inimest, kes oleks tunnud enese ette walmistatud olewat tarwilikul määral selleks, et riigi eelarwega ennast üldjoontes tutwustada. Seda tuli teha eelarwe-komisjoni esimehel härra Laidoner'il, kuid ka tema wõis seda teha ainult kuludeosas, kuna tuludeosa täiesti ära jäi, wististi sellepärast, et aruandjale wõimalust anda selle lühikese aja jooksul tuludeosas rohkem süweneda, et siis see aruanne täielikum saaks. Weel iseäralikum ja nii ütelda krooni paneb

meie tervele rahwaesituse enamusele pähe see, et eile jäi ära esimene lugemine. Opositsioon ei saanud sõna võtta sellepärast, et aruandja teda oma kõnega eksiteele wiis. Ja kui siin küsimus tekkis, et kas teine aruandja ka sõna võtab, siis, ilma et selle peale wastust oleks antud, tõusis juhataja püsti ja pani eelarwe hääletamisele. Loomulik oleks olnud, et ka tuludeosa aruandja oleks sõna võtnud. Aga ega siis ka see loomulik nähtus ei ole, kui nüüd walitsus-erakondade kõnelejad waikiwad ja oma õigusi mitte ei tarwita. Kõik see näitab täiesti, et enamuserakondadel peab nüüd mingisugune kartus olema rahwa wastu, ja peab tunnistama, et kui sellel rahwahääletamisel Riigikogule umbusaldust ei awaldata, siis on selleks sootu teised põhjused, mis ära ei olene walitsemisest enamusest, waid kardetakse, et kui see rahwahääletamine läbi läheb, siis see sellele enamusele weel rohkem kasuks tuleb. Nii wõeti siis eelarwe wastu esimesel lugemisel, nagu kõige lihtsam, kõige tähtsusetam seadus, olgugi, et eelarwe kujutab käesolewal aastal meie riigi elu ühes tema jaatawate ja eitawate külgedega, ühes rahwa hädade ja rahwa puudustega. Tema ilmutab selgesti seda waimu ja neid sihtjoone, mis on omased Riigikogus ja walitsuses enamuses olewatele rühmadele ja kui meie selle sihtjoone juurde läheme, siis peame tunnistama, et siin ilmutab ennast kaswaw reaktsioon, kaswaw tagurlus. Muidugi on see tingitud ka meid ümbritsemisest välisilmast. Iseäranis tuleb see reaktsioon just nähtawale Riigikogu tegewuses, Riigikogu seadusandluses, siis sisepoliitikas ja wäga terawalt ja tuntawalt sotsiaalpoliitikas. Ja just sotsiaalpoliitika juures tahtsin ma peatadagi. Mis puutub finans- ja majanduspoliitikasse, siis saab rühma esitaja, keda kahjuks takistati esimesel lugemisel sõna võtmast, neid puudutama. Nagu ma tähendasin, on meie riigis walitsemise sihtjoon tagurluse poole minemas iga sammu peal. Nii Riigikogu, kui ka walitsuse tegewuses tundub ainult praegu walitsuses olewate erakondade wõimu kindlustamise püüet, tundub mingisugune erakondline omakasu tagaajamine, mis juures tähele ei panda mitte riigi üldhuwisid, rahwa üldtarwidusi, tundub hoolitsemine latwade eest, nende wesiwõsude eest, mis sõjaajal lopsakalt kaswanud on, kuna rahwas tema suures enamuses tähele panemata jäetakse. Tundub mingisugune

laiutamise püüet, just nii ütelda koorekihi hulgas. Seda näeme meie ka oma maksupoliitika alal, näeme seda selle finanspoliitika alal, mille taga seisab praegu eelarwe kulude hulk. Meie riigi eelarwe järele on praegu wäljaminekuid 6.623.663.460 mka., see tähendab, iga hinge peale tuleks keskmiselt 6.000 marka, ka lapsed ühes arwatud, ja see maksukoorem ei ole ka walitsuse ja maksuaparaadi tegutsemisega mitte nii ära jaotatud, et see tabaks wastawalt neid, keda härra Strandman nimetab „kopikamiljonäärideks“ ja härra Laidoner „kuuetuhande kuldrubalisteks waesteks meesteks“, waid suures enamuses lasub see maksukoorem just kehwa rahwa ja wäikepõllumeeste peal. Sellepärast on ka arusaadaw, kui maksukoorma tagajärjel just põllumeeste ridades päew-päewalt rahulolematust Riigikoguga ja eriti just oma esitusega Riigikogus kaswab. (A. Tupits (põl.): Just pahempoollega.) Kes maal käib, see peab kuulma kõiksugu etteheiteid põllumeeste esitajatele, et waadake, meie olme walitud küll omale esitajad, kuid need teewad kõiksugu operatsioone, asutawad aktsiaselts tarbainete ülesostmiseks ja wäljasaatmiseks, sealt pealt suurt kasu saades, kuid selle eest saadaw raha ei lähe mitte põllumeeste kätte. (Wahelhüüet paremalt poolt: Sots ei lase ju wälja wedada.) Nii kogub wäljaweo läbi üksikute inimeste kätte kapitaale, ja peab ütleva, et see rahwa meeoleolu wastollu wiib meie walitsemise erakondadega ja rahulolematust iga päewaga kaswab. (A. Tupits (põl.): Kuidas sots selle peale waatab?) Küllap on see rahulolematust meie walitsemisele erakondadele enestelegi teada, ja sellepärast nüüd eelarwe arutamise puhul sarnaselt talitataksegi. Meie rahwas on koormatud kaudsete maksudega. Isegi tulumaks, mis peaks õiglaselt olema ära jaotatud, on meil nii jaotatud, et selle wastu põhjendatud nurin peab tekkima. Enamus on ka tarwilikuks arwanud weel seda maksu esile tuua, mis omal ajal täiesti kolikambri oli heidetud, nimelt isikumaksu. Ja alles hiljuti awaldas Riigikogu oma seisukoha selles asjas, kui oli päewakorral isikumaksu kaotamise küsimus. Ei otsitud teed, et maksustada ka wastawalt sõjaajal rikkaks läinud inimesi, waid jääd anti demokraatlike korra juurde, et kõik, nii waesed kui rikkad, peawad ühenalju maksuma, sissetulekute peale waatamata. Selle maksusüsteemi taga-

järjel näeme, et palgatöölised on koormatud üle jõu käiwate maksudega, aga ka põllupidajad kannatawad selle all, iseäranis aga asunikud. Wäga huwitaw oli eile kuulda, kuidas meie põllumeeste esitaja ette heitis, et opositsiooni rühmades walitsetaw asunikkude wastu mingisugune halemeelne wõi sentimentaalne toon. Ma ei tea, missugusest seisukohast wälja minnes hindawad nüüd kogupõllumehed asunikka; kuid meie asume seisukohale, et kui maareform on läbi wiidud, siis tuleb seda ka nii toimetada, et need, kes maad on saanud, wõiksid seda ka harida. Ei parane asunikkude seisukord, kannatab selle all meie rahwamajandus. Ei saa meie põllumehed sellest aru, siis peawad neil selleks oma põhjused olema ja wõib olla on asunikkudega niikaugele jõutud, et lihtsalt tõmmatakse kindel joon wanade põllumeeste ja asunikkude wahel. Maksu asjus on see joon juba olemas. Asunikka koormab palju suurem maksukoorem, kui wanu põllumehi, asunikkudel tuleb tasuda isikumaksu, renti, protsentisid, tuleb tasuda inwentaari ja ehituslaenu protsentisid, isikliku laenu protsentisid. Just kannatawad nemad wäga maksukoorma all ja sellest peaks ka meie walitsetaw enamus aru saama. Aga nemad leiawad sellest ainult halemeelsust. Just kopika ja 6000 kuldrubla miljonääridel ei ole kohustus riigi wastu. Neid öeldakse küll olewat patrioodid, kuid nende isamaalsus seisab selles, et kapitaliga, mis nad siin on kokku korjanud, wäljamaal kinniswarasid ostawad. Meie sõjaajal rikkaksläinud inimestel on wäljamaal suured kapitalid ja kinniswarad olemas ja peab ütleva, et meie walitsus ei ole mõtelnud seadust maksuma panna, et nende sissetulekuid saaks arwestada.

Üheks suureks sissetulekuallikaks on wiin. Ka on katsunud walitsus ikka hõlbustustingimisi leida, et wäljamaalt lisa sisse tuua. Meie walitsus ja ka Riigikogu enamus pole mitte tähelpanu selle peale pööranud, et just alkoholiga meie rahwa jõudu kurnatakse ja mitte üksi rahwamajanduslisest küljest, waid ka rahwa terwist laastatakse. Liiga suurelt hinnatakse ka seda karskustööd, mis praegu käimas on ja joomise tagajärgede kõrwaldamise peale ei ole walitsus weel oma tähelpanu pööranud, ega ka sotsiaalseid kui ka majanduslisi tingimisi uurinud, mis nii suurt alkoholi tarwitamist wälja kutsub.

Waatame lühidalt kaubandus-tööstuse ala, siis näeme, et siin ka tagasimineku tegemist on. Asutawa Kogu ajal näis kaubandus ja tööstus tõuswat, selle wastu aga selle walitsuse ajal tulewad tihtised kaubandus- ja tööstusasutuste likwideerimised ette. Peab ütleva, et Riigikogu ei pööra oma tähelpanu selle peale. Isegi nii tähtsas küsimuses tööstuse alal, nagu Inglis-Balti tehase küsimus oli, ei pidanud Riigikogu tarwiliseks isegi läbirääkimisi alata, kui sellekohane arupärimine esitati. Tuletame meelde ka sadamatehaste likwideerimise küsimust, ka selles asjas ei ole Riigikogu oma arwamist awaldanud, waid rahaasjanduse komisjoni arwamise põhjal tehakse juba otsuseid. Ei ole märgata tööstuse tõusu ja kui eelarwe-komisjoni aruandja seda küsimust puudutas, siis selle asemel, et neid põhjusi walgustada, leidis lihtsalt, et meil kwalifitseeritud tööliste puudus on ja õpilaste küsimuses leidis, et neist olla meil puudus selle tõttu, et õpilased saawad tööasutustes liiga suurt palka. Ma arwan, et tööstuse kiratsemises on süüdi meie walitsuse poliitika. Ja õppinud tööliste puuduse peapõhjuseks on just wiltsad palgaolud ja halwad töötingimised. Õppinud töölisi walmistawad ette ainult väiketööstused, praegu on aga meil väiketööstus kiratsemas ja selle tõttu on meil õpilaste puudus, kuna suurtööstuses õpilased alati abitöölisteks peetakse. Kui õpilastelt ära wõetakse söögiraha, siis see looks waestele perekondadele, kes selle asemel, et oma lapsi kooli saata, sunnitud on neid tööle saatma, weel raskema seisukorra, kui see senni on olnud. Kui õpilaselt wõetakse ära wõimalus tarwilisel määral süüa saada ja tarbeaineid oma ülespidamiseks, siis eksitakse sellega meie rahwa tulewiku wastu, häwitatakse nooruse füüsilist jõudu. Muidugi tuleks siin tähelpanu pöörata kutsekoolide, töökursuste ja töökodade awamise peale. Et seda tehtud ei ole, tuleb seda jällegi kirjutada meie walitsusrühmade arwele. Wabrikus ei saa üldse mitte midagi õppida, sest wabrikutöö on liig monotooniline, kuna wäljaõppinuks wõib tunnistada seda töölist, kes mitmekesistel tööaladel töötab. Suurtööstuse jaoks saada on Eestil wähe lootust, sellepärast peame just väiketööstuse edendamise peale rõhku panema. Mis puutub wabrikutööliste arwusse, siis on meil neid küllalt ja ta suureneb weelgi, kui korterikitsikus

linnas väheneb ja palgaolud paranewad. Praegu on töölised sarnases seisukorras, et nad ei maal ega linnas teisale liikuda ei saa.

Kui kaubanduse ala waadelda, siis näeme, et wiimasel ajal suurt rõhku on pandud toiduainete wäljaweo peale. See oleks arusaadaw ja wõiks isegi tuluks olla meie rahwamajandusele, kui raha, mis toiduainete eest saadakse, ära kasutatakse meie rahwamajanduses. Samal ajal, kui meil kõige tarwilikumaid asju wälja weetakse, tuuakse sisse maiusasju ja uhkuseasju ehk mõnda materjaali niisugusel määral, et sellest osa isegi tolli aitades mädanema läheb. Nagu riigikontrolli aruandest näha, on isegi kalu wäljamaalt sisse toodud ja need kalad on ära mädaneda lastud, mille eest weel kaks miljonit tolliraha makseti. (Wähelhüüe paremalt poolt: Millal see oli?) See oli nüüdse walitsuse päewil. Teie ei pidanud mitte tarwilikuks parajal ajal neid tagawarasid likwideerida ja lasksite need mädanema minna. (Wähelhüüe paremalt poolt: See olis otside ajal. See oli tõusuajal.) Praegu on Wähkman ja kompanii tõusuaeg.

Mis puutub põllutööministeeriumisse, siis selgub, et Riigikogu selle ministeeriumi peale tarwilisel määral tähelpanu ei ole pööranud, just eriti walitsewad erakonnad. Oleks pidanud kuulama neid häält, mis praegu maalt kostawad omawoli kohta, mida tarwitawad ametnikud, alates keskasutuste ametnikkudega ja lõpetades kohapealsete ringkonnawalitsete ja nende asjaajajatega, mille kohta arupärimisi ja küsimisi küllalt olnud. Riigikogu enamus ei ole harilikult neid arupärimisi wastu wõtnud ja õigusega nuri sewad nüüd ka põllumehed, et nende esitajad asutawad nüüd suuri ärilisi ettevõtteid, aga nende huwisid ei kaitse. On arusaadaw, kui mõned põllumehed ütlewad: „Parem Pitka, kui põllumeestekogu“. Selle juures on ikka enam ja enam kaswanud maaandmine ettevõtetele ja asutustele, kes neid kasutawad nii, nagu see meie põllumajandusele mitte tulus ei ole. Tuletame siin üht iseloomulikku nähtust meelde. Kristlik erakond esines ettepanekuga, et antaks kogudustele kirikumõisad tagasi.

See ettepanek kukkus rahwaesituses läbi, kuid walitsus nähtawasti leidis enesel

küllalt tugewa seljataguse olewat selleks, et küsimust uuesti üles tõsta, kas mitte neid maid koguduse teendritele, selle all mõeldakse muidugi pastorid ja köstrid, rendile anda. Ja selle juures kõrgendas ta ka seda miinimumi, nii et mõni nädal peale selle, kui see küsimus Riigikogus eitawalt otsustatud sai, leidsime ajalehtedest sõnumi, et põllutööministeeriumis tahetakse anda kirikuteendritele maid 50—75 tiinu. Kas see ei ole näkkulõmine Riigikogule? Aga kas Riigikogu enamus paneb siin oma tahtmise maksma? Ta seda ei tee. Ja walitsus näeb seda ja ei hinda sellepärast Riigikogu otsust ja on isegi selle kohta määruse wälja annud, et antakse 50 hektari suuruses maid.... (Põllutööminister B. Rostfeldt: Kas see määrus on awaldatud ka „Riigi Teatajas“ wõi ainult „Tulewikus“?) See on see määrus, mis Wabariigi Walitsuse poolt 21. juunil wastu wõeti ja 27. juunil „Riigi Teatajas“ awaldati. Tema ei käi küll otsekohe kirikute kohta, waid seal on öeldud, et antakse maid ühisustele, ja nende hulgas wõiwad olla ka kõiksugu fiktiiwühisused. Näituseks, antakse maid postijaamadele seal, kus postijaamu üldse tarwis pole. Nii on Tuhalaanes 75 tiinu maad postijaamale antud.

Iseäranis aga tuleb põllutööministeeriumi iseäralik tegewus ilmsiks meie metsade alal. Kõige pealt on praegu käimas koostade laastamine, mille läbi kapitaalid koondatakse üksikute isikute, spekulantide kätte, kes siis seda kapitaali mitte meie Eesti majanduses tööle ei pane. (Wähelhüüe paremalt poolt: Tooge faktisid!) Faktideks wõib tuua metsakauplejaid, nii palju, kui neid on.

Teisest küljest näeme, et asunikud mitte ei saa tarwilisel arwul omale metsamaterjaali. Nad kaebawad, et saawad ainult poole maja jaoks ja isegi see materjal on niisugune, et asunikud sellest omale maja üles ehitada ei saa. Selle asemel aga, et soodsaid wäljaweo wõi ostutingimisi teha spekulantidele, oleks pidanud meie põllutööministeerium wõi metsade peawalitsus selle peale tähelpanu pöörama, et meie asunikud võimalikult warem omale katusealuse oleks saanud; aga ka seda, et meie talud, milledest paljud kokku langemas on, millel praegu õiget katust peal ei ole, et ka nemad saaks omale wastawatel tingimistel ehitusmaterjaali. Aga selle peale tähel-

panu ei pöörata, hoolitsetakse ainult jõuka klassi eest ja selle juures laastatakse meie metsa liiga tuntawalt.

Meie metsaasjandus ei ole omale ülesandeks seadnud seda, mis temal olema peab. Siin ei püüta seda eeskujulikult korraldada, ei püüta eramajapidamist oma kodumaal soodsatel tingimistel metsamaterjaaliga warustada, ei püüta ka waesematele ja kehwematele inimestele hagu anda, nagu seda juba Wene päewil tehti ja nagu seda igas teises riigis tehtakse. Ei hoolitse-ka keegi asumikkude elumajade eest, kuigi sellel suur tähtsus on meie põllumajanduses.

Ma ei hakka kõnelema siin nendest raienormidest, mis anti meie endistele suurpõllumeestele, ja mille läbi suur osa meie kapitali, meie warandust wäljamaale läks. See on nüüd igauhele juba teada.

Nii meie näeme iga sammu peal, et Riigikogu enamus ei hooli rahwa tarwidustest, ja näeb ainult jõukaid. Need inimesed, kes ise rahwa seast on tulnud, on saanud ennast õige ruttu ja õige tuntawalt eraldada. Ja peab ütleva, sellest on kahju meie demokraatlikule wabariigile.

Kui meie heidame pilku meie sisepoliitika peale, siis on näha, et Riigikogu enamus on selle surwepoliitika, mida siseministerium ajab, enese erilise kaitse alla wõtnud. Nähtawasti on waewamas seda enamust halb südametunnistus, ja kui inimesel halb südametunnistus on, siis on tema ka arg. Ja ainult arg inimene wõib leota surwe peale. Aga surwe ei wi kunagi heale sihile, ei too kunagi midagi ülesehitawat, waid selle läbi ainult õõnestatakse meie riiki, kui tarwitatakse surweabinõusid. Ütelge, millega on põhjendatud meil sõjaseisukord, millega on põhjendatud see, et meil töötawad praegu weel sõjaringkonnakohitud? Alläs hiljuti lugesime Saksamaalt, temagi wõitles Wenemaaga, kuidas Wenemaalt tagasitulnud sõduriga ümber käidi. Kohus mõistis teda õigeks. Kuna meil optandina tagasitulnud sõdur, keda kaitsepolitsei näitab, et tema on Wene wäes teeninud, mõistetakse mitmeks aastaks sunnitööle. Seda kõik toimetab ikka weel erakondline kohus — sõjaringkonnakohus, kes ei seisa mitte koos õigusteadlastest. Mis on takistuseks meil praegu, et Eesti wabariigis ei wõi kohut mõista harilik kohus, kelle juhtnõõriks on kindlad seadused ja kes on

täieliku õigusteadlise ettewalmistuse saanud? — Ainult argtus. Mis puutub siseministeriumisse, siis peab ütleva, et eelarwe-komisjoni poolt kokkuseatud protsentide tabel ei näita siin selgesti tema wäljaminekute kaswamist. Siseministeriumi alt on lahkunud terwishoiu peawalitsus ja ehituspeawalitsus, ühtlasi üle kantud nende wäljaminekud. Kui nüüd neid siseministeriumi eelarwele juurde arwata, siis näeme, et eelmiste aastatega wõrreldes on tänawuaastane eelarwe wäga tuntawalt kaswanud. See ei ole aga mitte loomulik, sest selge on, et erakordsetel aegadel ja oludel ka sisekaitse alal wäljaminekud suuremad on, kui siis, kus kõik juba rahulikumaks jääb ja harilikumasse seisukorda tagasi läheb. (J. Laidoner (põl.): Piiriwalwe tuli juurde!) Mis siseministeriumi eriti meie enamuse pailapseks teeb, on just see, et sealt tulewad wälja kõik need kitsendused, mis on sihitud meie kodanikuwabanduse ja õiguste kärpimiseks. Siseministerium oma „Politseilehes“ ütleb wäga õieti, et konstitutsioon on sedawõrd maksuw. midawõrd teda ei piira teised makswad seadused, ja siit teeb tema tarwikud järeldused ning sellest wälja minnes esitab tema suurel arwul kõiksugu seaduseelnõusid. Kõik, mis ta teeb, seda teeb ta ju wäga teadlikult. Mis puutub nüüd teistesse aladesse, siis ei ole ka siin suutnud praegune Riigikogu enamus mingit ülesehitawat tööd teha. Meie raudteed seisawad samas seisukorras, nagu ennegi, meie jaamahoonete hulgas on praegu weel samasuguseid jaamahooned, nagu seda on juba kauemat aega Kaarepere ooteruum. Meie sillaehitusi toimetatakse teedeministeriumis nii, et siis, kui sild walmis on ja raudteerong peab läbi sõitma, — alles siis leitakse, et silla kõrgusest on pool meetrit puudur, mille tõttu weduri korsten sinna taha kinni jääb. Meie wedurite kütmisses ei ole otsitud teid, kuidas meie metsade häwitamisele piiri panna. (W a h e l h ü ü d e d : P ö l e w k i w i t ö ö s t u s.)

Mis puutub meie hariduspoliitikasse, siis on see olnud selle Riigikogu enamuse päewil kristlaste tähe all. Missugune on aga see kristlaste täht — see käib nii: õpeta, aga ära tee targaks! Meie hariduspoliitika on isegi nii kaugele läinud, et juba hakkawad erakonnad seda ajawaimu, mis paremal pool on, oma walimisprogrammi kandma, ning öeldakse, waadake, algkooliharidus ei ole mitte kõi-

gele meie rahwale tarwilik. Mõnes programmis on juba sarnane nõudmine üles wõetud. Asutawa Kogu aegse seaduse elluwõimiseks algkoolides ei ole Riigikogu päewil mitte midagi tehtud. Wähe on sellest, kui karistatakse maal lastewanemaid, kui nad ei saa oma lapsi kooli saata. Selle asemel oleks tulnud püüda luua niisuguseid tingimisi, et ka kehwmad inimesed saaksid oma lapsi teha algkoolihariduse osaliseks. Kuid kuhu tüüritakse meil? Meil öeldakse juba, et haridus laiematele rahwakihitidele ei ole mitte soowitaw, sellepärast mida suurem meil haridus on rahwa keskel, mida kõrgemal rahwa waimline tasapind, seda rohkem oskab tema oma kodaniku õigusi tarwitada. Meil ei ole pööratud tähelepanu kehwmate õpilaste toetamise küsimuse peale.

Kui meie tuleme nüüd ametasutuste juurde, siis näeme, et just wiimastel aastatel paistab siin korralagedus, asjaajamise korra puudus ning selle tagajärjeks on see, et üks kuritarwitus teisele järgneb. Tuletame meelde kuritarwitusi raudteedel, turbatööstuses ja politseiasutustes. Millest need räägiwad? Need räägiwad järelewalwe ja korra puudusest neis asutustes. Alles siis, kui kuritarwitus on toime pandud, siis leitakse, et ei ole mingisugust arwepidamist sisse seatud ja et asjaajamises ei ole mingisugust korda maksma pandud. Kuritarwitused on põhjendatud just sellega, et meie ametnikud wõtawad eeskujuga meie „suurtest“. Meie ametnik näeb, kuidas elab meie suur, ja tema tahab elu ka nii maitsta ning selle tagajärjel läheb tema enese kätte usaldatud waranduse raiskamisele. Kui siis kuritarwitus ilmsiks tuleb, siis seletatakse keskwalitsuse poolt, et waadake, see kuritarwituse protsent ei olegi nii suur. Wene ajal oli ka nii. Meie ametnikkude palgad on wäikesed ja nende kätte on antud hulk raha. See on teatud õigeks mõistmine nende inimestele. Sellele õigeks mõistmisele paneb krooni pähe just meie walitsuse tegewus Küisel'ile armuandmise asjus, mida sanktsioneerisid Riigikogu enamusrühmad.

Kui omal ajal põllumeestekogud läksid walimistele, siis oli nende hüüdsõnaks: „Ametnikkude arwu vähendamine“. Mis on nüüd sellest hüüdsõnast järele jäänud? Ametnikkude arwu ei ole mitte vähendatud. Kui on vähendatud alamates astmetes, siis on wäljaminekud kõrgemates

astmetes ametnikkude peale kaswanud. Kui on lahti lastud ametkonnas, kas wõi 5 wõi 6 alamat ametnikku, siis on kõrgemates astmetes paar kõrgemat ametnikku asemele wõetud, kelle palgad palju suuremad on ja kelle töö nii wiljakas ei olegi, kui teistel ametnikkudel. (A. Jürman (põl.): Miks Teie palgakõrgendamise poolt hääletasite?) Meie ei hääletanud palgakõrgendamise poolt mitte ettepanud kujul, waid meie nõudsimine just alamatele astmetele wastawat palka, kuna kõrgematele meie seda palka mitte ei tahtnud anda, mis teie nüüd andsite. Ma palun tõeolusid mitte wassida. Mis puutub meie ametnikkude õiguslisse seisukorda, siis ei ole suudetud nende aastate jooksul seda kindlaks määrata. Meil puuduwad ametnikkude kohta wastawad seadused, kus nende teenistuskord ja nende lahtilaskmise tingimised oleks kindlaks määratud. Meil on ikka veel maksmas omal ajal tööerakonna päewil wäljaantud lahtilaskmise kord, kus wõib ametnikka lahti lasta ilma põhjuse nime tamata. Seda korda tarwitatakse isegi ka Riigikogus. Ka siin on inimesi lahti lastud ilma põhjuse nimetamata, ja ilma, et neile oleks tarwilisi hoiatusigi tehtud. (Wahel hüüe J. Annusson'i (töer.) poolt.) Siin laseb lahti ja maksab palka juhatus, niipalju peaks teie ometi kodukorda tundma! Mis puutub muidu ametnikkudesse, siis katsutakse neid ka teistel aladel eraldada. Wõtame, näituseks, pensioni-seaduse. Siin on terwed liigid alamatest teenijatest wälja jäetud. Tähendab, riigiteenistuses ei taheta mitte wäiksemäid teenijaid wäheha sissetulekuga teistega ühewäärilisteks arwata isegi wanaduse päewil.

Kõige enam aga ilmutub meie praegu walitsewa enamuse tagurlus just sotsiaal-seadusandluses ja sotsiaalpoliitikas. Härra aruandja poolt on kokku seatud wõrdlustabelid ja nendest on näha, et töö- ja hoolikandeministeeriumi kulude wäljaminek oli 1921 a. 1,3, 1922 a. 2,5 ja tänawu aasta 3,3. Kes nüüd selle tabeli kätte wõtab, see arwab, et meil on tõusnud wäljaminekud sotsiaalministeeriumis, kuid see ei ole mitte nii. Kui maha wõtame 48 miljonit, mis terwishoiu peawalitsuselt on üle toodud, ja mis 0,8% wälja teeb, siis jääb järele 2,5%, seesama summa, mis 1922 a. oli. Ja kui meie veel arwesse wõtame seda, et sõjawäelaste pensionid on tõusnud ühes palkadega, samuti ka ametkonnade omad ja kui meie selle ka veel maha

arwame, siis näeme, et sotsiaalpoliitika alal on meil tagasiminekut märgata, sest ka kulude protsent on väiksemaks jäänud.

See on ka arusaadaw. Meil elatakse ikkagi weel wanas õhkkonnas ja see õhkkond tundub iseäranis terawalt just Riigikogus kui ka tema komisjonides põllumeeste rühma juures. Selle õhkkonna mehed arwawad, et sotsiaalseadusandlust ei ole sugugi tarwis, et meie esiwanemad on ilma selleta läbi saanud ja saame meie ka. Selles wanas õhkkonnas unustatakse ära, missugune arenemiskäik meil seljataka on, unustatakse ära see ajajärk, kus praegu elatakse. Sotsiaal seadusandlust on saanud just uue aja tungiwamaks tarwiduseks juba sellepärast, et nüüd tööstusettewõtjate klass wõtlemas tööliste klassi vastu; riik aga peab olema rahwa üldhuwide kaitsja ja sellepärast peab tema looma nõrgemale poolele sarnased tingimused, et teda nii maha suruda ei saadaks, et see maa kultuurile ja majanduslisele edule kardetawaks wõiks saada. Riik peab hoolt kandma, et töölise näol rahwast mitte füüsiliselt niiwõrd alla ei surutaks, et tema elamine wirelemiseks muutub. Riik peab kaitsema laste tööd, peab kaitsema naiste tööd, peab kõrwaldama tööstustest terwishoiuwastased tingimused, peab tähelpanu pöörama töö juures ettetulewate õnnetujultuniste ärahoidmise peale, millede juures suureks teguriks on liig suur wäsimus ja liig pikk tööpäew ja teised töötingimused. Ei ole midagi loomulikumat, kui see, et wäljaminekud kõigis riikides ja ka meil sellel alal kaswaks, kuid meil nad kaswanud ei ole.

Meil ei ole tuntawalt kaswanud ka summad hoolekande alal. Riigikogu ei ole oma elupäewil hoolekande alal midagi uut korda saatnud, ühtegi uuendust, ühtegi reformi, ühtegi uut seadust pole ta läbi wiinud. Ja see juba tunnistab sellest waimust, mis praegusele walitsewale enamusele omane. Hoolekande korraldust ei ole suudetud mitte parandada ega tarwilisele kõrgusele tõsta. Riigikogu liikmed on ise rahwa keskel tulnud, nemad peaksid nägema seda wiletsust, mis nii linnas kui ka maal meie waese rahwa keskel walitseb, missuguses seisukorras on meie waesedlapsed ja raugad. Kuid kui nad seda ka näewad, siiski ei pööra nad selle peale tähelpanu, sellepärast, et see seisukord, mis nende omane, milles nemad elawad, on neile küllalt hea. Sel-

lepärast ei pööra nad ka tarwilikku tähelpanu sotsiaalsete olude parandamise peale.

Kuigi meie rahwa keskel ei ole weel wäljakujunenud kiilu olemas, kuigi meil ei ole wäljaarenenud aristokraatiat — meil puudub isegi waimline aristokraatia täiesti — sellegi peale waatamata on juba wiimaste aastate jooksul tuntaw wahe ühe osa rahwa ja teise osa rahwa wahel õige terawalt wälja kujunenud, kuigi ka teine osa on sellest osast, keda siin rõhutakse, wälja wõrsunud. Sellega on ka seletataw, miks Riigikogu ei pööra tarwilikku tähelpanu rahwa hädade ja murede peale, ei pööra mitte tähelpanu selle peale, et just meie rahwa tulewiku ja majanduslise tõusu seisukohast tarwilik oleks ka nende iuimeste seisukorda parandada, kes praegu kõige äärmise wiletsuse all kannatawad. Kui siin sellest on juttu tehtud, siis on ikka enam-wähem „mugaw silmapilk“ kujunenud, kuid tõsiselt hinnatud neid küsimusi ei ole.

Nii näeme, et ühes Riigikoguga ka omawalitsused neid ülesandeid ei täida, mis sel alal nende peale pandud, sellepärast, et Riigikogu ühes Wabariigi Walitsusega ei ole täiendanud ega muutnud wastawaid seadusi hoolekande alal. Hoolekande-seadusest on amnugi juttu olnud, kuid teda ei ole weel meile esitatud. Ja isegi niisugused juhtumised on wõimalikud, kus pealinna oõmajadesse paigutatakse emad ühes lastega.

Missugune seisukord meil hoolekande alal walitseb, seda peegeldab ka töö-hoolekandeministeeriumi seletuskiri. Isegi selles seletuskirjas, selles bürokraatlikes aktis öeldakse, et „Hoolealused nälgiwad ja on katteta. Waestemajad on wiletsad onnid, mille suurus umbes 10 ruutsülda, kus umbes 15 inimest elawad. Wallanõukogus on otsustatud, et ainult üks osa hoolealustest toetust saawad 10—100 mk. kuus, üksikutel juhtumistel aga ka 200 mk., kuna suurem osa sellega peab rahul olema, et wald ilma tasuta ½ ruutsülda põrandapinda lubab, kuna nad peawad armuandide ja kerjamisega endale ülespidamist muretsema. Eelmistel aastatel said waesed wälisriikide abiandmise-organisatsioonidelt toetust. Nii on 1921 aastal Ameerika punaseristi poolt kehwidele kodanikkudele umbes 1 miljardi marga wäärtuses toiduaineid, arstirohtusid ja riideid wälja jagatud. Täna on see lõpetatud, midagi ei ole aga siin asemele antud.“ Tähendab, seisukord on wiimas-

tel aastatel tuntawalt muutunud. Selleks nõuti ministeeriumi poolt, kes seda küsimust ka mitte ei üli-hindanud, 36 miljonit. See pidi olema hädapärast tarwilik. Komisjonis leiti, et seda palju on ja määrati 36 miljoni asemele 6 miljonit. Sellest summast antakse walitsuse otsuse järele 5. aprillist 1922 aastal, mõisa pensionääridele — neid on umbes 700 pensionääri ühes perekonnaliigetega — igale ühele 600 marka kuus. See on juba ligi 5 miljonit. Mis siis siit weel üle jääb? Ka on sellest summast ette nähtud natuke õpetajaleskede toetamiseks, sõjaskannatanud isikutele piiräärsetes maakondades ja ka neile välisriikide kodanikkudele, kes puudusesse sattunud. See on siis see summa, mis on määratud meie üldhoolekande teostamiseks. Kui meie läheme teistele aladele, siis näeme, et ka need ei ole mitte leidnud tarwilikku tähelpanu ei Riigikogu, ei ka walitsuse poolt. Wõtame kas wõi hoolekande nõdrameelsete eest. Tööhoolekandeministeeriumi poole on pööratud üle 600 waimuhaige, kes raskemal kujul haiged. Neist wõidakse paigutada ainult Seewaldi 65 ja teistesse asutustesse ka mõned kümned, kuna suur enamus, peale 500, peawad ilma peawarjuta jääma, kuigi nad ka teistele kodanikkudele kahjulikud wõiwad olla. Isegi sõjainwaliidide peale ei pöörata tarwilikku tähelpanu. Sõjainwaliidide jaoks on korraldatud kursused ja riigi ülesanne peaks olema tarwilisel määral neile inimestele õpetust anda, et nad suudaksid ka oskust omandada tööks, et selle läbi omale ülespidamist teenida. Isegi töökodade ja kursuste kuldust leitakse wõimalik olema maha kärpida summast, mida teiselt poolt välja antakse autode juurdeostmiseks, kõrgemate ametnikkude elukorra lahendamiseks jne. Sõjainwaliidide kursuste toetamiseks oli nõutud 1.382.000 mk, kuid jäetud kõigest sellest 600.000 mk., nii et isegi seda toetust ei ole antud sõjainwaliididele. Ei ole mitte seda tehtud, et oleks tarwilik tähelpanu pööratud sõjas wigastada saanud inimeste peale. Ka nendele haigetele sõduritele, kes tarwitawad arstimist sanatooriumis, ei saada seda mitte wõimaldada, kuigi see meie hoolekande ülesanne oleks. Eriti kopsuhaigete sanatooriumis ei ole ruumi selleks, et sinna sõjainwaliidide paigutada.

Mis puutub rinalaste ja emadekodude asutamisesse, siis pole ka siin mitte seda tehtud, mis oleks tegema pidanud. Juba enne sõda oli meil surewuse protsent rin-

nalaste keskel suur. Nimelt suri tuhande kohta enne esimest eluaastat 189 last, ja enne wiendat eluaastat 281 last. Nüüd on see surewuse protsent weel suurem. Seda peaks hindama weel enam sellepärast, et meil sündimiste arw väheneb. Nagu näha, tarwilikku tähelpanu ka selle küsimuse peale ei pöörata. Rinalaste ja emadekodu sisseseadmiseks on nõutud 1.057.000 mrk. on antud aga kõigest 575.800 marka. Nende juures on niiwõrd kokku hoitud, et isegi süljekaussisid ei lasta osta.

Mis puutub laste suwekoloniidesse, siis ei täiendata ka neid tarwilisel määral. Selleks oli krediiti nõutud 2 miljonit marka, antud aga 1½ miljonit. Ka walitseb rinalaste ja emadekodudes alatoitus. Emadekodudes antakse süüa sõjawäe haigemaja normi järele. Ühe sarnase kodu ehitamise juures on sellega toime saadud, et trepp on korstnast läbi ehitatud ja sealjuures kiwid lapiti pandud. See on ehituspeawalitsuse plaan, on ette tulnud Udriku mõisas.

Mis puutub abiandmisesse eraasutuste warjupaikade korraldamisel, siis puudub selle kohta ülewaade kui ka töökawa. Süstemaatilise töö peale rõhku ei panda.

Emadekodus antakse emadele süüa päewas 49 marga wäärtuses ja lapsetoitmine on arwatud 35 marga peale päewas. Selle juures on wõetud wõinaela hinnaks 65 marka, mille eest kogupõllumehed wast margariini wõiwad sisse wedada, ja piimatooibi hinnaks 12 marka. Kui seda silmas pidada, et toiduainete hinnad on wõetud alla turuhinna, siis peab küll ütleva, et toidunorm nimetatud warjupaikades liiga wäikene on. Sõjatagajärjel on tuhanded lapsed jäänud waesekslapseks ning tuhanded lapsed nõuawad warjupaika paigutamist, kuna seda suudetakse anda ainult mõnesajale. Warjupaigad ise ei ole ka tarwiliselt sisse seatud. Mina käisin isiklikult Murastes. See oli suur eeskujulik mõis, kuid wiga seisis selles, et lapsed liig kahwatud ja werewaesed olid. (J. Saul (põl.): Lapsed olid hästi söönud.) Kui nad hästi söönud oleks, siis poleks ka Teie, härra Saul, ütelnud, et neil lastel ussid on. Ruumid olid iseeneest head, kuid neid ruumisid täitis kloseti lõhn. Et sarnast halba õhku kõrwaldada, selles ei tehta midagi. Toas, kus wäiksed lapsed magawad, oli sooja 7°. Ka härra Saul ütles, et seda wähe olla. Ka oli juba nowembrikuu lõpp, kuid saalil ei olnud

kahekordseid uksi ees. (J. Saul (põl.): Lapsed olid terwed ja pris- ked.) Seda ei ütelnud Teie seekord mitte.

Mis puutub teistesse ettevõtetesse, mis on ühenduses töö-hoolekandeministeeriumiga, siis peab ütlema, et ka siin asi edasi ei nihku. Riigikogu on juba eelmisel aastal eelarwesse üles võtnud alaealiste raisterahwaste ühiskodu sisseseadmise. See kodu on weel praegu ellu kutsumata ja kui tema jaoks krediit on võetud ka tänawuses eelarwes, siis suurendab see seda protsenti, mis nüüd sõrdlewas tabelis on. Kuid öeldakse, et ei ole korterit, kuhu warjupaikasad paigutada. Siinsamas linna külje all on Iru kasarmud, nad seisawad ilusal kohal linna lähedal ja warjupaikadeks täitsa sündsad, kuid need lagunenud, neid warjupaikadeks kasutada töö-hoolekandeministeerium ei saa, sellepärast, et tehakse takistusi, millest saaks üle, kui töö-hoolekandeministeerium esineks wastawa seadusega ja kui Riigikogu seda küllalt hindaks. Nimelt waieldakse siin Tallinna linnawalitsusega. Linnawalitsus nõudwat maid omale, nii nagu meie jõukad taluperemehed popsnikkudega teewad: teie võtke onn, aga maa ümber ringi jätke minule. Ja sel teel jääks sinna üks tee wabaks — see oleks õhutee. Walitsuse asutused sellest küsimusest kuidagi üle ei saa ja nii jääwad ettevõtted töö-hoolekande alal teostamata.

Isegi pimedatele ei ole suudetud paika leida. Pimedatekodu awatakse küll 50. inimesele, kuid pimedaid on registreeritud meil üle 1.500, neist on suurem osa jäänud pimedaks just sõja tagajärjel. Meie hoolekannepaigutused selle peale ka tarwilikku tähelpanu pöörama, seda aga ei tehta. Niisama on lugu ka nõrgaandelist laste ja idiotidega. Mis puutub meie inwaliidide kodusse, siis ka selle üle on inwaliidide keskel kaebtusi olemas, et ruumid on halwad, kitsad, töökoda on asetatud keldrisse, toidunorm on wäike, ei ole sõduri omagi ja töökorraldust ei ole olemas. Üks osa asutusest on antud punaseristi korraldada, kuid eelarwe-komisjonis paistis silma, et puudub täielik eelarwe selle kohta, kuidas punaserist neid asju korraldab, tähendab, ei walwata küllalt selle järele, kuidas nemad ühe wõi teise asutuse peale riigi raha kulutawad. Mis puutub sõdurite ühiskodusse, siis on sellest ka enim Riigikogus räägitud, kuid ei Riigikogu, ei walitsus ei ole olusid seal parandama hakanud. Ikkagi on ühiskodu

weel mitu wersta kesklinnast eemal ja sealt linna äärest tuleb neil inimestel, kes on haawata saanud, kellel on jalad wigased, neil tuleb käia siis Pika uulitsale ja Narwa maanteele mitu wersta tööle. Kui niisuguseid tingimisi luuakse meie sõja inwaliidile, siis wõiks sellest järeldada, et neid ei ole mitte küllalt hinnatud, seda enam kui teistele kõrgematele sõjawäelastele antakse autasu, suured summad neile, kes ei ole sõjas kannatada saanud. Weel puudub inwaliididel tarwilik arw woodid, puudub raamatukogu, puuduwad tõõristad, mida nemad wõiksid kodu tarwitada.

Mis puutub wigastesse lastesse, siis on neid alla 18 a. wanad registreeritud 1260. Siin on jälle tegemist sõjaohwritega. Kuid neile ei ehitata maja, kuhu neid paigutada. Tartus oli maja leitud, kuid see anti ära, tähendab, tegewus seisab sel alal ainult korteriotsimises ja kui see korter leitakse, siis wõib sinna mahutada kuni 60 last — 1.200 jääb aga ikkagi ilma hooleks.

Kui meie nüüd üle läheme selle ministeeriumi alla kuuluwa terwishoiu osakonna juurde, siis juhime kõige pealt tähelpanu selle peale, mida ütles härra Riigiwanem oma deklaratsioonis: „Üheks tähtsaks osaks sotsiaalpoliitika alal on rahwa terwishoid, mille aja- ja otstarbekohane korraldus mõjuwalt kaasa aitab sotsiaal olukordade lahendamisele.“ Seda tunnistas Riigiwanem Riigikogu ees. Kas aga on walitsus selle teostamisele asunud? Kas on Riigikogu selle teostamist nõudnud? Hoolekandeosas — ma näitaksin — ei ole seda tehtud, ja ka terwishoiu alal on see tegemata jäänud. Seda näitab kõige kujukamalt just see, et 20 jaoskonna arsti palk on eelarwest juba walitsuse poolt maha kustutatud. Missugused aga on meie arstiõlud maal mõnel pool, kuidas inimesed tarwitawad weel ebaarste, kuidas kannatawad praegu sünnitusabi puuduse all, nii et selles asjas pööratakse wanainimeste poole abisaamiseks, ma arwan, et seda ei ole tarwis enam kirjeldama hakata, sest niikaugele ei ole meie seast keegi rahwast wõõrdunud, et ta seda ei tunneks. Need 20 jaoskonna arsti taheti paigutada kõige rohkem mahajäänud nurkadesse, nagu näituseks Saare ja Petseri maakonnad on. Nende palk tõmmati sellepärast eelarwest maha, et puudus seaduslik alus, kuid kui seaduslik alus puudus, siis oleks wõinud teda muretseda. Seda tehtud ka ei ole. Wõib olla, ehk on

see põllumeestele poliitilistel põhjustel tarwilik, et maal arstiabi puudub, sest põllumehed kasutawad seda haiguskindlusseaduse komisjonis ära ja ütlevad, et meie ei saa ju seda seadust wastu võtta ega teostada, sest maal ei ole arstide-wõrku olemas. Mis puutub muidu terwishoiu walwesse, siis on ka see nõrk. Need, kes alkoholi tarwitawad, kaebawad, et Eesti liköörid olewat sarnased, et kutsuwad sarnaseid terwiserikkeid esile, mida muidu alkohol ei too. Ka meie arstid tunnistawad seda. (Wahelhüüe paremalt poolt: Need kutsuwad seda alati. J. Saul (põl.): Joogu wett!) Teie peaksite seda paremini teadma, sest Teil on Walgas likööri-wabrik. Tähendab, terwishoidline järelwalwe likööride, õlle, limonaadi, mõdu jne. — mida rahwas iseäranis suwel tarwitab —, wahnistamise järel on nõrk, ja ei ole mitte tarwiliselt korraldatud. Puuduwad sellekohased seadused, mida Riigikogu oleks pidanud wälja andma, seadused, mis käiwad toiduainete wõltsimise ja rikkumise kohta. Neid ei ole meie riigis mitte maksmas. Wene seadused määrawad aga wäikese karistuse ainult siis, kui on otsekoheseid kannatajaid. Toiduainete rikkumine on aga meil kaswamas, — meie näeme, et turule tuleb kõiksugu aseaineid, mille wäärtus tuleks tingimata terwishoidlikult läbi waadata, ja ka maius-asjade juures on wõltsinisi toime pandud, nendes on isegi kihwtiseid wärwisid leitud, mis wõiwad meie lastele, kui neile neid maiusasju anda, hädaohtlikuks saada ja isegi elu wõtta. (J. Annusson (tõer.): On nõrk järelwalwe.) Seal on nõrk järelwalwe, kuid uued waljemad seadused sel alal on tingimata tarwilikud, kui tahetakse rahwale wastu tulla. Mis aga täiesti meil soigus on, see on tööstuse terwishoid. Selle seaduse täienduse ja uuenduse peale ei ole meie Riigikogu kui ka walitsuse poolt rõhku pandud.

Ka tiisikuse wastu wõitlemine ei ulata kawatsuse seisukohast kaugemale, ikka ikka kawatsetakse ja kawatsetakse, nüüd on see kawatus ulatanud kunni Taagepera sanatooriumi asutamiseni, kuid seal on tingimised sarnased, et seda asutust wõiwad kasutada ainult need, kes suudawad maksta, vähemalt kunni 3000 mrk. kuus; asutus ise aga peab saama eeskujulik, sest tema peale kulutakse wäga oht-rasti raha.

Ja ka külgehakkawate haiguste laialilagunemise wastu töötamises on meil õige

wähe ära tehtud, kuigi selle tarwilikkusest on kõneldud arstide kongressidel. Nii on näituseks möllamas sifilis, tema haigete arw on kaswamas, kuigi sõjaaeg möödas. (J. Saul (põl.) kohalt: Kes seal süüdi on — usuõpetus!) Wõib olla, et see ka üks põhjus on, mis pärast meie põllumehed usuõpetust tahawad. Ma ei usu mitte, et seda haigust usuõpetusega arstida saab. Peale selle on riigis weel kõhutüüfus, sarlakid ja teised haigused wahetewahel möllamas. Siin tuleb tähelepanu pöörata sellepeale, et meie raudteedel mitte tarwilik puhtus ei walitse ja meie joogiwee eest mitte hoolt ei kanta.

Sifilist on läinud aastal registreeritud 737 juhtumist, peale selle on olnud sarlaki 594 juhtumist, leetrid 3.018 ja difteriiti 523 juhtumist, peale selle werine kõhutõbi ja tiisikus, mis meil kaswamas. Walitsus peaks aitama terwishoidlist seisukorda parandada, arstiabi korraldust paremale seisukorrale tõsta. Ainult sellega, et meie haigusi registreerime, ei saa kaugele, waid tuleb teid otsida, kuidas seisukorda parandada ja nende hädade wastu wõidelda.

Tuleb erilist tähelepanu pöörata meie korteriolude ja toitlusolude parandamise, tööpalgatõstmise peale.

Mis puutub töökaitse-alasse, siis ei ole siin, nagu ma tähendasin, ühtki seadust wälja antud Riigikogu tegewuse ajal. Need Wene seadused, mis juba wananenud, ei ole uuendatud. Riigis on aga tungiw tarwidus wastawate töökaitse-seaduste järele. Kui waatame töökaitse komisсарide aruandeid, siis näeme, et läinud aastal 1. jaanuarist kunni 1. detsembrini oli sarnaseid konflikte, mis ulatasid kommisaaride juurde 3.924, ettewõtteid aga 1.808 ja töölisi 39.390. Kui konfliktide arwu wõrdleme ettewõtete ja töolistearwuga, siis näeme, et konfliktide arw wäga suur on. See on ka arusaadaw, sest meie tööandjate klass on eriti wae-nulik ja tähelepanemata tööliste nõud-miste wastu. Uued seadused ja makswate seaduste tõlkimine on tingimata tarwilik.

Mis puutub kinnitusseadusse, siis meie enamuserakonnad juba ette rõõmustawad, et haiguskindluse seadusest midagi wälja ei tule. Juba Asutawas Kogus oli see seadus arutusel ja pärast leidis Riigikogu wõimaliku olewat seadusele sarnast käiku anda, et seda lihtsalt päewakorrast wälja jättis ja otsustas komisjoni anda. Komisjonis teeb meie parempoolne enamus

kõik selleks, et arutamine võimalikult pikale veniks ja et ühe koosolekuga rohkem ei saaks vastu võtta, kui üks paragrahv. Seal on saboteerimisega tegemist. Mitte seadus ei ole selles süüdi, ei ka need normid, mis ta sisaldab, vaid siin on arusaamise puudusega tegemist, mis enamusel sotsiaalseaduse vastu olemas. (Wahelhüüe: Kes oli Asutawas Kogus süüdi?) Asutawas Kogus oli süüdi seesama parempool. Missugused meie töötingimised on, sellekohta annab kõige mõjuvama pildi õnnetujuhtumiste arw. 39.390 tööliste arwu juures on õnnetujuhtumisi 2497 läinud 11 kuu jooksul ette tulnud. Arusaadawalt tulewad õnnetujuhtumised wäsimuse ja halbade sisseadete tagajärjel. Et meie wabrikutes sisseeaded halwad on ja töölised raskete tingimistega seotud on, wähe palka saawad ja et töölised tarwilisel määral ei jõua uuendada oma jõudu ja oma tähepanu wärske hoida, et ära hoida õnnetujuhtumisi, see on siin põhjuseks.

Mis puutub põllutöölisesse, siis on ka siin Riigikogu nii kaugele jõudnud, et igasugune seadus annulleeritud on. (Wahelhüüe paremalt poolt: Pane kits kärneriks!) Põllutöölise kohta on Riigikogu sarnase seisukoha wõtnud, et tema üldse neile mingisugust kaitset ei anna, et saaks eksijad wastutusele wõtta. Põllutöölise kohta on tarwis seadust, seda tunnistawad need konfliktid, mis on tööliste ja tööandjate wahel. 1. jaanuarist kuni 1. detsembrini on töökaitse komisjarile 1.165 konfliktist teatatud — see on suur arw. (J. Saul (põl.): Kas see oli maal wõi linnas?) See oli maal. Põllutööline ei taha lihtsalt kaebama minna, ei lähe ka palgaraamatu puudumisel kaebama, aga kui temale lubatud palka wälja ei makseta, siis läheb tema komisjari juurde abi otsima. (Wahelhüüe paremalt poolt: Wäga halb lugü, et lähewad enneaegu abi otsima.) Põllutöölisega ei sõlmita mitte lepinguid, sest nemad on kohtlased ja alluwad ka sellele, kes neile ülekohut teeb, ja lepiwad sarnasel korral wähemaga, kui neile lubatud.

Ka popsnikkude seisukord on Riigikogu päewil raskemaks läinud, kui ta oli Asutawa Kogu ajal, ja lootus paranemise peale on wäiksem. Meil ligineb juba põllutööaasta algus ja maikuuga lõpeb rendileping; Riigikogul on arwamine, et rahwahääletamisel niisugused tagajärjed on, et

Riigikogul enam tarwis ei ole kokku tulla, siis wõiwad peremehed popsnikka lihtsalt wälja ajada. Omal ajal wõtsid töölistesitajad mõisatöölise küsimuse arutamise alla. Riigikogu awaldas sel puhul soowi põllutööministeeriumile, et see wastawa seaduse wälja töötaks, mis mõisatöölise seisukorda parandaks. Põllutööminister ei teinud seda aga mitte, waid teatas hiljuti, et nad selle seadusega weel algust ei ole teinud. Nii siis ei pidanud minister Riigikogu otsuseid sedawõrd siduwaks, et neid täita. Nii näeme, et sel alal, kus lubatakse tegutseda sotsiaalse õigluse mõõdupuuga, ei ole õieti minimaalseid nõudeid täidetud. Üldse on sotsiaalse õigluse mõõdupuu wäga mitmesugune. See mõõdupuu oli ka wanadel roomlastel, kes orje asjaks pidasid, see mõõdupuu oli ka walgetel farmeritel neegrite kohta, feodaal härradel, Balti pärihärradel — ka nemad teostasid sotsiaalset õiglust, wähemalt oma arwates. Ka härra Kukke ja tema taga seiswate rühmade arusaamine sotsiaalsest õiglusest on teistsugune, kui töölistel, kui rahwal. Nüüd tööpuudusest.

Kui tööministeerium oma ametnikkude kaudu selgusele jõudnud oli, et meil siiski tööpuudus olemas on, et selleks siiski tarwis on summasid eelarwesse wõtta, siis leidis walitsus oma komisjonis, et ei ole seda tarwis, ja tõmbas kriipsu peale. Tähendab, tema talitas asjaolude vastu. Kuigi asjaolud teistsuguse nõudmise üles seadsid, siis tegutsewa ametniku sotsiaalne õiglustunne ütles, et waadake, sarnast korraldust ei ole tarwis.

Selle arwele tuleb ka kirjutada seda arusaamise puudust, mis on tööliste organisatsioonide vastu meie riigis, kus on lubatud isegi õnnistada töörahwast töölistepaleedega. On niikaugele mindud, et tööliste kutseühisused nagu meeleawalduseks on paigutatud keldrisse. Keldrisse, et igauks, kes töölistele kaasa tunneb, wõiks näha, missugune osa töölistel meie riigis on, et wõiks näha, et töölistel meie enamuse arwates lauaääres aset Looja poolt ei ole antud. Niisugune teguwiis on aga kõige wäiklasem, nii ütelda, wõitluskinda wiskamine töölisteklassile. Töölisteklass teeb siit teatawad järeldused. Ja kui teie siin räägite kommunistidest, siis just sarnaste wõtetega teie kaswatate ja hoiate ülewal seda kommunismi. Just teie olete need, kes selleks tingimisi loowad, et meil äärmus wõib lopsakalt õitsele lüüa. Oma surweabinõudega ajate teie

inimesed meeleheitele. Missuguses arwamises peab teie kohta olema see tööline, kellelt kõik on wõetud, kellel ei ole tööd, süüa ega riideid. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t: K e r e n s k i !) Enne kui teie Kerenskist räägite, peaks teie temast lugema. Ainukene põhjus, mis teie poolt kuulda on, on Kerenski, muud teie ette ei too.

Mis puutub töölisteteatrisse, siis nõuti selleks teatud summad temale toetuseks. Aga siin meie eelarwe-kommisjonis löi läbi arusaamise puudus, ja tuldi jälle wälja Kerenski ja kommunismiga. Kuid selle juures unustati ära, et kui ühele klassile antakse, et siis ka teisele peab andma. Arwati, et see töölisteteater muutub kommunistide pesaks. Kuid sarnast kartust ei peaks olema. Kui töölisteteatri jaoks lubatud summad saaks antud tööliste organisatsioonide kätte tarwitada, siis tehakse seda eelarwe järele, ja nõutakse aruanne ja wõidakse ka järelwalwet teostada. Nii et ei ole mingit hädaohtu olemas, et need summad wast ühe wõi teise partei huwides ära kasutataks. Kui need summad tagasi lükati, siis sellepärast, et arwati, et surweabinõudest on tööliste wastu küllalt, et töölistele ei wõi sugugi wastu tulla, sellepärast, et olnud Wene-maal kord Kerenski.

Nii näeme aga, et ametkonnad ja Riigikogu mitte oma ülesandeid rahwa üldhuwide kaitseks ei teosta, näeme, et maal liiguwad ümber parempoolse erakonna agitaatorid, kes kihutustööd teewad sotsiaalseaduse andluse wastu. Ja kuidas seda kihutustööd tehakse? Öeldakse, et waadake, seal on nüüd haiguskinnitamise seadus ja kui nüüd teie, põllumehed, selle maksmapanemise poolt olete, siis toob see teile suured kulud peale. Kuid selle juures ei tunta, mis see haiguskinnitamise seadus on. See on ju ainult korralduse küsimus. Need kulud, mis haiguskinnitamise seaduse maksmahakkamisega tuleks, need kulud on juba rahwamajanduses olemas, sest ka praegu sünniwad ja surewad inimesed, ka praegu on haigeid olemas, keegi peab inimesi matma ja haigeid rawitsema ja neid kulusid kandma. Ja kui nüüd mingisugune korraldus tehakse, siis sellega wõidakse ainult asja paremini korraldada ja kulusid kokku hoida. Selle asemel, et asja nii wõtta, nagu ta on, tehakse kihutustööd nende poolt, kes siis sõnagi ei lausu, kui mõni suur äri operatsioonid riigi arwel teeb, kui lubatakse üksikutele inimestele suuri autasusid,

nagu 55 miljonit ja 60 normaaltalu, antakse riigi warandused kasutada headel tingimistel, siis need inimesed ei räägi sellest, et see on riigile kahjulik. (J. S a u l (põl.): See ei ole meie wõimuses.) See on teie wõimuses, aga teie ei taha sellest aru saada. Teie armastate praegu ainult uhkust ja hoolitsemist iseenda eest. Ühedki summad ei läinud nii kergesti meie eelarwest läbi, kui need summad, mis olid lubatud automobiilide peale, igasuguste sõiduriistade peale jne., mis olid lubatud esituskulude katmiseks. Surutakse meie kehwa inimene samal ajal nii maha, kuna teiselt poolt kuludega väga laialt ümber käiakse. Wäga rasked on need tingimised meie riigis, kus kehwa elama peab, hea on elada ainult sõjatõusikutel, kelle kohustused praegu väga wäiksed on, kes üldsuse heaks midagi ei tee. Meie rikkad ei toeta heategewust, meie rikkad ei tarwita kirjandust, waid nemad tarwitawad raha kõik enese laiutamise peale, elu maitsemise peale. Ainult niipalju annawad rikkad meie riigile oma sissetulekutest, kui palju nad alkoholi eest raha wälja annawad ja armastuse eest kabareedes. (W a h e l h ü ü e: P a l j u K a r t a u a n n a b ?) Meie rikkad praegu, selle asemel, et majandust tõsta, laastawad rahwamajandust, lagastawad terwist, häwitawad kõlblust ja edendawad toorust ning laotawad suguhaigusi laiali. See on, mis meie kodanluse koorekiht praegu teeb. Tuleks aga neile rohkem maksusid peale panna, rohkem kohustusi peale panna nende jõukohaselt riigi wastu, kuid seda ei tehta. Tööliste seisukord aga, kui ta nii peaks edasi arenema, kui praegu, siis muutub ta täiesti kannatamatuks. Ja ka see eelarwe, mis praegu arutamise all on, näitab, et sel walitsewal enamusel, kes praegu Riigikogus kõiki otsuseid teeb oma käe ülestõstmisega, puudub arusaamine riigi sotsiaalpoliitilistest ülesannetest, puudub arusaamine rahwa üldtarwitustest. Kõige selle juures peab tunnistama, et see praegune walitsew enamus on nüüd niisugusesse pankrotti sattunud, et sealt waewalt veel pääseteed wälja leidub.

(Juhatama hakkab esimees K. Päts.)

J. Reesen (kom.): On nagu saamas suurpäewad kodanlises riigielus. On nagu uued ilmutused Eesti riigielus. Kui meie waatame oma ümbrusesse, siis näeme, et oleks just kui midagi uuesti sündimas, see uuestisündimine, mida tahetakse sünnitada, aga mis ei sünni. Alati on kodanli-

ses ilmakorras kõige rängemad walupäewad need, mis kerkiwad siis ülesse, kui kõige rohkem on kaswamas ja halwemas rahwahulkade wiltsus. Neid walupäewi tahetakse pikendada kodanlises ilmakorras parlamendi poolt wastuwõetud riigi eelarwetega. Neid walupäewi tahetakse pikendada selle mädapaise parandamise ja arstimisega, et ta mitte lõpulikult ära ei määndaks seda kodanlist ilmakorda ja riiki. Kui meie waatame kodanliste riikide elu ja arenemiskäiku, siis me näeme, et igas riigis ükskord aastas see eluawaldus nähtawale tuleb, mida kodanlisele majanduspoliitikale ja kodanlisele riigile tarwis tuleb nimelt eelarwe wastuwõtmise ja arutamise teel. Eestis on käesolewa aasta eelarwe arutamisel, mis Eesti kodanluse palet jälle paista laseb rahwahulkade üle. Kas see pale rahwale armulik on ehk mitte, seda saame meie nägema, kui meie eelarwe läbi waatame ja läbi arutame, ning seda tähele panna tahame, et ta tegeliku elunõuetele wastaks ja tegeliku elunõuete seisukohalt walgustust leiaks ja mitte nii pealiskaudselt, nagu seda alamkomisjonis on tehtud ja mida ka komisjoni aruandja härra Laidoner siin alla kriipsutas. Härra Laidoner kriipsutas siin alla, et see töö alamkomisjonis on liiga pealiskaudne olnud, et ei olla inimesi, kes Eesti majanduslist elu tunnewad, kes oleks wõinud üksikutesse aladesse tungida ja laialiste rahwahulkade nõudeid tähele panna jne. See komisjoni töö on nüüd lõppenud ja meie peame tema tööd nüüd hindama, meie peame waatama seda ilmutust, mis Wabariigi Walitsus eelarwena komisjoni andis ja seda ilmutust, mis eelarwe-komisjonist wälja tuli. Teistes riikides on niisama nagu Eestiski teataw ilmutuse aeg, kus kodanline riik oma tõsist palet näitab. Kas see pale liig raswane on, wõi liig kuiw tõnsikutele kodanlises riigis, seda wõib otsustada siis, kui selle eelarwe sisu waadata. Kuid ma tähendan, et teistes riikides ei lange eelarwe arutamine mitte ühte selle ajaga, kui meie kodanlises riigis. Meil Eestis, nagu ma juba tähendasin, algab see arutamise aeg aasta algusega. Umbes samal ajal algab see ka Prantsusmaal, Belgias, Austrias jne., kuid Inglis-, Saksa- ja Daanimaal algab eelarwe-aasta alles 1. aprillist. Itaalias, Põhja-Ameerika Ühisriikides, Kanaadas ja teistes algab 1. juulist. (W a h e l h ü ü e: K u i d a s o n W e n e m a a g a ?) Mina seda ei tea, kuidas seal on. (W a h e l h ü ü e: S e a l e i

l o e t a g i a a s t a i d .) Kui nüüd meie kodanlised erakonnad selle üle rõõmu tunnewad, et nemad ainult kord aastas oma tõsist palet wõiwad näidata, siis wõib ütelda, et see nende tõesti rõõmuks on. Aga tahaksin siiski ütelda, et see rõõm ei ole teile mitte alati täide läinud. Teie pidite oma eelarwet mitu korda täiendada. Mina olin ise pealtwaatajaks, kui teie kolmanda lisaeelarwe läbi masindasite, ilma et rahwasaadikutel wõimalus oleks olnud selle eelarwe sisse tungida. Ma wõin ütelda, et ükski riik ei ole saanud ilma lisakrediitideta läbi, mis on sõja tagajärjel tekkinud wiltsuste ja haawade parandamiseks tarwilik. Eelarwe kodanlises riigielus, nagu ma juba tähendasin, on selleks aktiks, mis paljastab kodanlise riigimajanduse ehk riigi rahaasjanduse sisemist seisukorda. Mis on kodanline riik? See on Engels'i äramääramise järele kodanliste klasside organisatsioonide komitee ehk orgaan, kes majandusliselt kõige jõukam klass on. Kui meie aga waatame Eesti riigi kodanlisi klasse, siis peame ütleva, et siin majandusline sisu paistab õieti kõigist meie kodanliste klasside tegevusest wälja. Kuid see on kui ülespuhutatud seebimull, millel ei ole mingit alust ega mingit sisu, mis wõib igal ajal lõhkeda, kui wäikene wiperus ehk suurem tuulepuhang tuleb. Ka meie aruandja härra Laidoner seletas, et ainult sel korral, kui meie rahu seisukorras elame, et ainult siis wõime meie oma majanduse kokkuwarisemist ära hoida. Tema tõi palju materjaali ja arwustust esile, mis näitas, missuguses seisukorras meie majandus on ja kuidas meie kodanline riik alles tekkimise ajajärgus rabeleb ja sipleb.

Kui meie tahame sellest poliitikast, mida kodanline riik ajab, sellest majanduspoliitikast ülewaadet saada ja neid summasid, mis selle poliitika jaoks rahwa käest sisse nõutakse, rewideerida, siis peame esiteks selle juures peatama, mida see kodanline orgaan, nagu Engels seda nimetab, meile lubab. Need lubadused, nagu teada, on Riigikogu poolt moodustatud Wabariigi Walitsuse deklaratsioonis üles seatud, mis õieti peab olema Wabariigi Walitsuse tegewuskawa ehk programm. Kui meie nüüd Riigikogus eelarwet arutame, siis ei wõi meie mitte mööda minna sellest, missuguse tegewuse peale ja missugusele walitsusele meie rahwa raha wõime lubada. Siin on pikalt ja laialt nende küsimuste juures täna peatatud, mis Riigikogu selleks on teinud, et

waesema rahwa seisukorda parandada. Kui meie vaatame selle Wabariigi Walitsuse tegewuskawa peale, siis näeme, et temas ei ole ühtegi sarnast suuremat lubadust, mis oleks wõinud lootustki anda waesema rahwakihhi seisukorra parandamiseks. Tähendab, isegi lootuste sünnitamist ei ole enam tarwilikuks peetud; see aeg on möödas, kus tarwis oli laiematele rahwahulkadele lootust jagada, et neid sellega oma poole wõita. Nüüd on juba küllalt koondatud ametnikka riigi kaitseks, nüüd on moodustatud sõjawägi ja poliitsei-organid, kaitseliidud ja muud sarnased instituudid, kes walitsuse selja taga seisawad ja truualandlikult tema käskusid täidawad. Kui Riigikogu niisuguste organisatsioonide peale raha lubab, kui Riigikogu, kes peab olema nõndanimetatud rahwaesitus, ei wõta mitte seda arwele, mis otstarbeks...

Juhataja **K. Päts** (kõlistab): Rkl. Reesen, Teie tähendasite, et Riigikogu on „nõndanimetatud“ rahwaesitus. Riigikogu on rahwaesitus ja mitte „nõndanimetatud“ rahwaesitus.

J. Reesen (kõm.): ... Igatahes peab Riigikogu selle kohta seisukohta wõtma, missugustel aladel need summad, mis eelarwes nimetatud, peawad ära tarwitatud saama. Riigikogu peab teadma seda, mis Wabariigi Walitsus teeb ja teha tahab.

Ennemal ajal ei olnud seda informatsiooni ja selle tagajärg oli see, et uus walitsus sai kokku seatud, kes oma deklaratsioonis lubaduse andis seda informatsiooni muretseda.

Kui meie vaatame walitsuse deklaratsiooni, siis näeme, et see seisukoht on deklaratsioonis järgmiselt ära määratud:

„Riigikogu, kui rahwa esimene usaldusmees, teostab tema tahtmist wastawate seaduste andmise kaudu ja riigiwalitsemise kulude ja tulude eelarwe kindlaksmääramise teel.

Wabariigi Walitsuse ülesandeks on, temale seadustega kindlaksmääratud piirides teostada täidesaatwat wõimu kogu selle mõiste ulatuses, hoolitseda maa sisemise ja välispidise julgeoleku ja rahuliku arenemise eest, niihästi majanduslisel, kui ka kultuurilisel alal.

Sealjuures sünnib kogu walitsuse tege-wus alalise Riigikogu poliitilise kui ka majanduslise kontrolli all, mis ära peab hoidma igasuguseid kõrwalkalduwusi rahwatahtmise otsekohesel teostamisel, et

see aparaat, mis oma konstruktsiooni poolst mitte just kõige lihtsam ei ole, rahuloldawalt ja ilma hõõrumisteta töötaks, on tarwis kõrwale jätta kõiksugused subordinatsioonid ja prestiishi küsimused ja pearõhku panna rahwatahtmist teostawate kõrgemate asutuste — Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse — tegewuse õige koordineerimise peale. Meil ei ole mitte wõimude paralelismi, waid on funktsioonide differentseerumine ja selles sihis tahab uus Wabariigi Walitsus töötada alalises kontaktis Riigikoguga, informeerides teda oma sammude ja kawatsuste üle.

Kuid samal ajal loodab tema, et Riigikogu omalt poolt midagi tegemata ei jäta, mis wõimaldab ära hoida asjata raskusi ja arusaamatusi walitsuse töös.“

Kui meie vaatame neid lubadusi, mis selles deklaratsioonis Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogule antud, siis näeme meie seda, et Wabariigi Walitsus neid lubadusi täitnud ei ole. Minul isiklikult on lühikest aega wõimalus olnud seda jälgida, kuid ma olen siiski ühe nähtuse pealtwaatajaks olnud. Nimelt andis Wabariigi Walitsus läinud aasta wiimasel istungil lubaduse päewakorda wõtta aruanne Moskwa wäewähendamise konwerentsi üle, kuid ta ei ole seda senni mitte teinud. Kas see informatsioon ei ole Wabariigi Walitsuse arwamise järele rahwasaadikutele mitte tarwilik, wõi tahetakse seda alles mõne kuu pärast teha? Kui meie rühm Wabariigi Walitsuse poole sellekohase arupärimisega pööras, siis wastas välisminister selle peale. Kuid mina arwan, et see wastus siiski ei wõinud selle aset täita, mida Wabariigi Walitsuse deklaratsioonis Riigikogu informeerimise sildi all pakutakse, sest see ei olnud mitte kõikidele Riigikogu liigetele antud wastus, waid oli ainult wastus minu isikliku küsimise peale. Ja kui mina isiklikult seda wastust mitterahuldawaks pean, siis on igatahes teiste Riigikogu liigete seisukoht selles asjas teadmata.

Igatahes on suureks puuduseks see, et Wabariigi Walitsus ei ole mitte oma deklaratsiooni põhimõtetest kinni pidanud. Ja kui teie wõtate selle deklaratsiooni teise osa, kus on öeldud: „Wabariigi Walitsuse ülesandeks on temale seadustega kindlaksmääratud piirides teostada täidesaatwat wõimu kogu selle mõiste ulatuses, hoolitseda maa sisemise ja välispidise julgeoleku ja rahuliku arenemise eest, niihästi majanduslisel kui kultuurilisel alal.“

Kui wõtta seda arenemise ja hoolitsemise küsimust, siis peame konstateerima, et Riigikogu ei ole mitte nende küsimuste suhtes Wabariigi Walitsuselt teateid saanud, missuguses sihis walitsus tahab majanduspoliitikat ajada ja arendada. Oleme aga küllalt ajalehtedest lugenud ja mujalt kuulnud, et meil tööstusharudes tagurpidimine walitseb ja wabrikud kitsikuse tõttu seisma jääma peawad, sest et nende edasitöötamise wõimalused wäga rasked on. Ei ole aga mitte teada ega sellest kõneldud, kuidas wäljapääseteed leida ja missugused wäljawaated meie wabrikutel tulewikku on. Kui komisjoni aruandja siin rääkis, et meie maa tööstus ei suuda teiste maade tööstustega wõistlust wälja kannatada, siis on see igatahes õige. Sellest aga, missugusel alusel meie tööstus ennast edasi arendada tahab, ei ole sõnagi räägitud. Kui komisjoni aruandja rääkis sellest, et meie riigi eelarwe tasakaal sellest ära oleneb, kuidas meie suudame oma põllumajandust arendada ja edendada, siis ei räägitud mitte, mis sellel alal ära teha tahetakse. Räägiti, et meie karjasaaduste produktid peawad andma meile, kui põllumajanduslisele riigile, seda elumahla, mis wõiks lasta tegutseda ja elutseda kodanlist rahwakihti ning tasakaalu wiia kodanlise riigi eelarwe. Selle juures ei wõetud seda mitte arwesse, et meie põllumajandus ei ole mitte arenemise, waid kokkuwarisemise ajajärgus. Kui wõtta seda poliitikat, mida ajawad enamuserakonnad Riigikogus, siis peab üttele, et see poliitika ei ole olnud mitte laialiste rahwahulkade huwides ega põllumajanduse poliitika, waid on olnud aktsionääride ja finansilma esitajate huwides. Kui wõtta Eesti tollipoliitikat, siis peab alla kriipsutama, et see tollipoliitika on olnud üheks suuremaks elumahla allikaks, millest kodanline Eesti riik enesele jõudu ja wärskust imeb. (W a h e l h ü ü e d p a r e m a l t p o o l t.) Mida teie tahate siis selle wastu rääkida? Kas seda, et see tollipoliitika on Eesti põllumajanduse kaitseks, wõi seda, et meil õige wäikesed tollitariifid olemas. Kui teie ütlete, et meil wõrdlemisi wähem wõetakse tolli wõrreldes endise Wene tsaaririigiga, siis wõin teile ette kanda mõned wõrdlused, praeguse Eesti ja endiste Wene tollitariifide kohta. Mul on käepärast wõrdluste tabel endistest Wene tollidest, mis kõrwu seatud Eesti 1922 a. kestwusel makswate tollitariifidega. Nii wõeti tollitariifi § 2 p. 1 järele riisipuuda pealt tolli endise Wene

tollitariifi järele 1 rubla 5 kopikat. See oleks Eesti markadesse ümber arwatult 168 Eesti marka, siin pean tähendama, et üks kuldrubla on wõetud 160 Eesti marka. Meil makswa tolliseaduse järele maksab iga sissetooja riisipuuda pealt 120 Eesti marka. Tollitariifi paragrahw p. 3 järele tuuakse sisse tangu, mille pealt wõeti Wene tsaaririigis 1 kuldrubla ja 50 kop. — Eesti raha järele 240 marka. Praegu makswate tolliseaduste järele on see 40 marka. Siis tollitariif § 3 p. 1 järele jahupuuda pealt 45 kop., ümber arwates Eesti markadesse tuleb puuda pealt 40 marka. § 18 p. 1 järele wõetakse...

Juhataja **K. Päts**: Rkl. härra Reesen, meil on praegu riigi 1923 a. eelarwe päewakorras. See ei ole kuidagi wiisi seotud tollitariifiga. (W a h e l h ü ü e P. K e e r d o (wäljasp. rhm.) p o o l t.) Ma palun mitte wahele rääkida. Teil ei ole praegu sõna, mispärast teen Teile esimese märkuse.

J. Reesen (kom.): Kui mina tollitariife ette kannan siin eelarwe arutamise puhul, siis peame siin ühtlasi alla kriipsutama seda poliitikat, mida praegune walitsus ajab. Ja seda poliitikat wõime meie osalt ka tollitariifi, tollipoliitika alal näha. Ja kui meie tulewase eelarwe jaoks lubame krediite, siis peame igatahes sellest seisukohast wälja minema, et käesolewa Riigikogu tööd hinnata. Peame vaatama, kas tema olemine on õigustatud, samuti see poliitika, mida senni aetud, mispärast luban niisuguste nähtuste juures peatada, nagu seda on tollitariifid. Ma ütlen siin weel, et need tollitariifid, mis siin on tolliwalitsuse poolt peasjalikult ära määratud, on tollinormid sisseweetawate põllumajanduse produktide kohta. Puuduwad täiesti need produktid, mida põllumajandus waja. Ja kui meie wõtame tollinormid nende saaduste pealt, mida põllumajanduse tarwis sisse weetakse ja waatame neid, siis peame üttelema, et nad kaugetki ei wasta meie põllupidamise huwidele. Kui on nüüd põllumajanduse seisukoht Eesti produktidele kasulik, et teatawad kõrged normid wäljast sisseweetawatele põllusaadustele peale panna, selleks, et sisemaal põllumajandust arendada, siis wõib see ju olla teatawate põllumajanduses töötawate kihtide huwides. Kuid kui meie wõtame laialised rahwakihid, laialised rahwahulgad Eestis, siis peame üttelema juba wäliste tundemärkide ja en-

diste aegade kogemuste najal, et Eesti riik ei ole ennast kunagi, vähemalt see maa-ala, kus Eesti riik asub, ise oma produktide saadustega toinud. Ikka oli see nähtus, et weeti sisse wilja teistest maadest, peaasjalikult Lõuna-Wenemaalt. Iseäranis Lõuna-Wenemaal oli wili odaw ja meile sai wõimalus sellel ajajärgul karjakaswatust tõsta. Eesti karjakaswatuse algust wõib lugeda just sellesse ajajärku, kus meile woolas odawat wilja sisse karja toitmiseks. Kui nüüd aga see wili, mida Eestis kaswatatakse, kõik karjakaswatuse peale läheb, siis tekib küsimus, kust siis seda teist wilja saab, mis inimeste söögiks tarwis. Aga kui teie wõtate jälle selle teise külje, et missugune siht saab siis olema poliitikal, mida nüüd põllumajanduses aetakse, teatawate reguleerimiste kaudu, et siin saawutatakse nüüd oma produktsioone oma tööstuse kaudu jne., siis tekib küsimus, kas sellele produktsioonile ka turgu leitakse. Sellest ei rääkinud eelarwe-komisjoni aruandja sõnagi, ei puudutanud ka neid nähtusi, mis turgudega ühenduses. Kui teie nüüd wõtate walitsuse poliitika ja Riigikogu, kes selle poliitikategija walitsuse ametisse seab, siis ei kuulnud meie mitte, missugused wäljawaated on Eesti põllumajanduse produktidel wälisriikides. Mina isiklikult olen arwamises, et neil ei saa mitte olema suurt tulewikku, juba sellepärast, et turud ei olene mitte teatawa walitsuse wõi ringkonna soowidest, waid turgude seisukord, kui ta teatawale riigile kahjulik wõi kasulik on, oleneb kõige pealt produkti hinnast ja headusest ja tema ulatusest ehk tema hulgast. Sest kui te wõtate praegu rahwuswahelise põllumajanduse waatluse alla, tahate enesele õiget pilti saada põllusaaduste turgude seisukorra kohta, missugused hinnad on põllusaadustel rahwuswahelisel turul, ja mida moodi mõjuwad põllusaaduste produktid üksikute, iseäranis wäikeste riikide peale, siis te peate ütlemä, et wäikeriikidel edaspidi igatahes üksikutel aladel wõib tulewikku olla, ja ainult siis, kui nende produktid on odawamad. Kui näituseks ette tuua Daanimaad, kus karjakaswatuse produktid wäga head turgu on leidnud, siis wõib selle lootuse peale ka Eesti põllumajanduse produktide ümbertöötamist ehitada, kuid see aeg, kus Daanimaa teatawat otsustawat osa etendas põllumajanduses, on möödunud, nüüd on tõusnud suuremad maad, kes suurema hulga produkte turule wiskawad ja turgu oma kätte saada püüawad. Nad saawad

seda ka, sest sõjaaast saadik on seisukord põllumajanduses muutunud, on üle kantud Argentiinasse, Ameerikasse ja teistesse suurriikidesse, kes järk järgult oma põllusaaduste produktidele ikka rohkem eluõigust leiawad. (Wahel hüüe paremalt poolt: Ameerika ostab Daanist wõid.) Kui ma küsin siin, missugused turud saawad olema siis meie põllumajanduse produktidele, siis ei tea ma seda mitte ja arwan, et Wabariigi Walitsus ise seda ka ei tea. Kõik need alalised kõikumised on juba selleks tõenduseks, ja pikemalt selle juures peatades ning statistilisi andmeid ette tuues, näeme, mida õieti põllumajanduse alal on wälja weetud ja kuhu kõik need ained on läinud.

Eesti sissewedu 1922 a. ja wäljawedu näitawad meile, missuguseid produkte meil on sisse ja wälja weetud. Nii ütelda, on peaasjalikult sisse ja wälja weetud 1922 a. juunikuul toidu- ja maitseaineid ja on wälja weetud Danzigi 4.009 pd., Daanimaaale 2.007 pd., Lätimaale maitse- ja toiduaineid 1210,6 pd., Norramaale 3486,1 pd., Saksamaale 194.085,3 pd., Rootsi- maale 3486,1 pd., Soomemaale 67.940,9 pd. ja Wenemaale 309.994,1 pd. — kokku wälja weetud 586.219,1 puuda, ja seda kõik on wälja weetud juunikuus 1922 a., nii siis üldse on toidu- ja maitseaineid wälja weetud 38,5% kogu wäljaweost. Waatame toidu- ja maitseainete wäljawedu üksikutesse maadesse, siis näeme, et kõige suurem osa on saadetud Wenemaale, tähendab, Wenemaale on saadetud 309.994,1 pd. On see korralik nähtus wõi ebanormaalne, kui Eestist wäljaweetawad ained on leidnud turgu nõukogude Wenemaal. Ma ei taha selle asja juures kauem peatada, waid ühte asja tahan ma alla kriiputada, et ümbertöötatud kõrgehinnalised produktid ikkagi Wenemaa suurlinnades turgu wõiks leida, kui meil wähegi soodne kaubawahetuse wahekord oleks, et mingisuguseid takistusi wäljaweo suhtes ei tehtaks ja et meie kaubandusline wahekord soodne oleks. Nähtawasti ei ole selle kaubawahetuse alal tagajärgi saawutatud, sest hiljuti alles kõrgendas Wenemaa raudtee weotariifi 50% wõrra, millest see weotariifi kõrgendus sündinud on, ei ole mul isiklikult mitte teada, ma arwan, et see sellest tingitud on, et meil ikkagi küllalt soodne kaubandusline wahekord Wenemaaga ei ole. Tarwis oleks esimeses järjekorras üksteisele wastu tulla, kuid ka Eestis tehti raskusi ja nimelt transiidi

suhtes, ka meil kõrgendati weotariifi, mis ka tingimiseks wõib olla, et Wenemaa oma weotariifi kõrgendas, selleks, et Eesti kaupmees ei saaks odawa tollitariifi järele Wenemaal spekuloida. Järgmine riik, kuhu meie oleme toidu- ja maitseaineid saatnud, on Saksamaa. Saksamaa on alati olnud niisugune riik, kes teistest maadest toiduaineid sisse weab. On igatahes küsitaw, kas meie wäikene wäljawedu suudab enesele seal turgu hoida ja suurriikide saadetustega wõistelda. Wõttes teisi wäikseid riike, nagu Rootsi, Norra, Läti ja Soome, kes oma majanduslise seisukorra poolest samasugused põllumajanduslised riigid, kui mitte halwemad, siis peab jällegi ütleva, et wäljawedu neisse on juhusline, sest need turud wõiwad iga silmapilk ära libiseda. Peapõhjus on see, et waluta tingimised kõrge walutaga maades kauplemiseks wäikeriikidele rasked on ja ei wõimalda osta suurriikidest. Kui meie waatame teisi wäljaveetawaid põllumajanduslisi produkte, siis peab alla kriipsutama, et järgmine wäljaveetaw kaup on elusloomad. Elusloomi on wälja weetud Läti maale 929 — arwatud tuhandetes puudadest —, Saksamaale 125,8, Wenemaale 16,2 — kokku 903,1. Saadused loomariigist Inglismaale 5,0, Läti 14,2, Saksamaale 125,8, Wenemaale 16,1 — kokku 161,2. Elustaimi ja seemneid on wälja weetud Inglismaale 31.290,4, Rootsi 150,0, Saksamaale 164,0, Soome 26,4, Wenemaale 7.104,0 — kokku 38.734,8, see on 27% kõikidest wäljaveetawatest kaupadest juunikuul 1922 a.

5. järgu aineid, puu ja puutööstuse saadusi on wälja weetud Aafrika 21.409,0, Inglismaale 384.291,0, Rootsi 105,0, Saksamaale 664,0, Soome 6,4 ja Wenemaale 7104,0, see on 413.579,4 ehk 27,4%. Kui meie waatame neid aineid, mis 1922 a. juunikuul wälja on weetud protsendilises wahekorras, siis peame ütleva, et kõige suurema protsendi wäljaveetawatest ainetest teewad wälja toidu- ja maitseained — 38,5%. Sellele järgnewad puutööstuse saadused 27,4%, kiwimullad 14,6 ja muud sarnased põlewkiwi ained. Sellele järgnewad 13,1% metallkaubad ja metallid. Siin on wäga küsitaw, missugused metallkaubad need on, kas endine wanaraud, wõi need wedurid, mis Eestis parandusel olid. Waadates Eesti wäljawedu juunikuul 1922 a. näeme, et wäljaveos opereeriwad toidu- ja maitseained ja metsasaadused ja teewad wälja 65,49%,

see on üle poole kõigist wäljaveetawatest kaupadest. See on, üle poole kõikidest wäljaveetawatest saadustest on toidu- ja metsasaadused. Kui meie waatame aga seda, missugusesse seisukorda on meie põllumajandus satunud materjalide ja metsasaaduste wäljaveo tõttu, siis peame ütleva, et see tõepoolest wäga koluřaw on ja et see edaspidi enam nii olla ei wõiks. Kui niisuguses proportsioonis seda tehakse, nagu läinud aastal, siis seisame meie warsti selle nähtuse ees, et neil asunikudel, kes edaspidi maad saawad, neil ei ole mitte palki ega pulka enam, et nad maja wõiks ehitada. Siin juba eelmine kõneleja tähendas, missuguses seisukorras need asunikud on, kes maad on saanud, puumaterjaali saamise puhul. Pean alla kriipsutama weel seda asjaolu, et see wäide, mida ette toodi, tõepoolest õige on ja weel rohkemgi on wiltsust asunikkude seisukorras, sest kui teie waatate, kuidas neile asunikkudele ehitusmaterjalisid antakse, siis peab ütleva, et neile antakse materjali teatawate kergendustega küll, kuid need materjalid on tihtilugu nii alawäärtselised, kõwerad soojässid jne. Neile antakse need kusagilt kauge maa tagant, kust nad oma wiltsate hobustega neid mitmekümne wersta tagant wedama peawad. Kui wiimaks asunik nad kokku weab ja kui maja hakatakse ehitama, siis nähtakse, et neist maja kaugeltki ei saa ja et need palgid majade ehitamiseks ei kõlba. See on nüüd üks külg, aga mis teisesse küljesse puutub, siis palju walusam on just see, et meil wäga suurelt kaasa mõjub ja mis maal iseäranis tunda annab, on wäga suur kütteinete kallidus. Ja mis on selle põhjuseks? Selle põhjuseks on see, et meil maal ei tulda rahwale wastu meie metsade peawalitsuse poolt kütteinete muretsemise alal. Meie metsade peawalitsused ja teised asutused, kes sellel alal tegutsewad, ei ole mitte rahwa elulisi nõudeid kütteinete muretsemise alal silmas pidanud, waid talitawad siin wastupidi. Kui teie waatate neid wäärnähtusi, mis meil wiimasel ajal maad ka on leidnud, siis teie peate seda alla kriipsutama, et see metsalaastamine paljudes kohtades wõib wäga suuri rahulolematusi ja segadusi esile tuua, sellepärast, et need metsamaterjalid ja metsad, mis põletispuudeks wälja antakse, ei lähe mitte rahwa tarwitada, waid lähewad edasi hangeldajate kätte, kes siis neid edasi

toimetawad rahwale wahelkauplejate kaudu. Ja waadake, see on küll just nii, et meil metsade peawalitsus, kes ka siin riigi eelarwes funktsioneerib ja kes ka Riigikogu poolt saab krediite selleks, et rahwa huwisid täita...

Juhataja K. Päts: Kõneleja, meil ei ole mitte metsade peawalitsuse eelarwe praegu arutusel, waid meil on Riigikogu eelarwe ja selle üle saab ainult Riigikogu otsustada, sellepärast teen Teile teise märkuse.

J. Reesen (kom.): Mis nüüd sellesse rahulolematusse puutub ja kui meie nüüd waatame seda lähemalt, siis selleks, et nende wäärnähtuste peale tähelepanu juhtida, mis ühel ehk teisel alal ette tulewad. Eriti peataksin ma selle juures siis, kui see eelarwe arutusele tuleb, praegu ma lähen aga nende küsimuste juurde tagasi, mis Riigikogu eelarwega lähemas ühenduses on. Nimelt waatame weel, kuidas meie Riigikogu on töötanud rahwa huwide seisukohalt waadeldes. Kui teie waatate seda poliitikat, mida Riigikogu oma ametisseseatud walitsuse kaudu ajanud, siis peab alla kriipsutama seda, et Riigikogu ei ole mitte nii talitanud, nagu seda Riigiwanem oma deklaratsioonis ütleb, nimelt, et „Riigiwanema peale on pandud ka riigi esitaja ülesanded ja sellena tahan mina olla kõikidele poliitilistele rühmitustele, olgu nad koalitsioonis ehk opositsioonis, niisama ka kõikidele rahwusliste rühmitustele ja nende muredele ühtewiisi lähedal ja katsuda õiglaselt arwesse wõtta kõikide elulisi nõudmisi, ühtlase, erapooletuse mõõdupuuga.“ Kui meie wõtame nüüd selle kõikidele poliitilistele rühmitustele, ka opositsioonis olewatele, mõõtmise mõõdupuu, siis peame alla kriipsutama, et see poliitiline mõõdupuu ei ole mitte ühesugune olnud. Ja Riigikogu on seda poliitilist mõõdupuud õige selgesti awaldanud oma seisukohalt, ühe ja teise ettepaneku puhul, mis paremalt wõi pahemalt poolt on tulnud. Kui siin omal ajal oli arutusel Kiisel'ile armuandmise küsimus, siis oli Riigikogul wõimalus näidata seda mõõdupuud, ja kui siin oli pärast päwakorral poliitilise amnestiaseaduse eelnõu neile tööliste, kes türmides on, siis meie nägime jälle seda poliitilist erapooletut mõõdupuud. Waadake, esimesel juhtumisel oli see niisugune, et inimesele, kes kohtu poolt karistatud oli ja keda rahwas riigiwargaks nimetab, wõidi anda armu, aga teisele inimesele, kes mingisugust kuritegu korda

ei ole saatnud, kellel ainult poliitiline ilmaawaade walitsewa klassi poliitilistest sihtidest lahku läks, nendele inimestele ei wõidud amnestiat mitte anda.

Ja kui meie läheme nüüd teiste Riigikogu poolt juhitawatele ja Wabariigi Walitsuse poolt teostatawatele aladele ja tahame neid hinnata, siis peame alla kriipsutama, et ei ole ühesugust mõõdupuud tarwitatud. Meie wõtame praegu riigikaitse ala küsimuse, kui meie waatame seda, mida wõisime näha wimastest Riigikogu istungitest, nimelt seda, et meil katsutakse kõrgematel kohtadel seiswatele ametnikkudele kõrgemat tasu ja lahkeinat wastutulemist lubada. Ja seda oleme meie näinud. Riigikogu on wastu wõtnud riigiametnikkude palgaseaduse, on wastu wõtnud I lugemisel kõrgematele sõjawäelastele autasuandmise seaduse, kus määratakse inimestele, kes praegu kõrget palka saawad, olles riigiteenistuses kõrgematel kohtadel, weel Riigikogu poolt wastuwõetud seaduse järelle erakorralist abi, ehk nagu ajalehed seda nimetawad, autasu wõlga. See abi ühele kihile näitab jälle seda, kui meie seda abi wõrdleme sellega, missugune abi teisele poolele antakse, et siin jälle mingit erapooletut mõõdupuud ei ole. Kui meie rühm kord Riigikogule esitas seaduseelnõu, anda töötatööliste tööpuuduse korral abi, siis Riigikogu lükkas selle tagasi, öeldes, et see olla poliitiline manöwer. Aga nüüd, kui teie wõtate selle abiandmise kõrgematele sõjawäelastele, siis peab ka ütleva, et see poliitilisest seisukohast, praeguse Riigikogu parempoolsete rühmade huwide seisukohalt, kes tahawad ennast kindlustada ametnikkude hulgas, tingitud on. Kui meie wõtame praegu kõrgemate ametnikkude toetusseaduse waatlemise alla, siis peame jälle seda alla kriipsutama, et siin laialised töisid töötajate hulgas on jäetud wiletsamasse seisukorda ja toetust antud ainult nendele, kes kõikide üle walitsejad ja juhatajad on, sellepärast et nemad rohkem töötawat; kui wõrdleme neid palkasid, mis Riigikogu eelarwes ette nähtud on, siis peab ütleva, et need palgad kaugeltki ei wastu nendele tarbetele, mis inimesel tema elu ülespidamiseks tarwis läheb. Ühelt poolt wõimaldawad need palgad laialist äraelamist, isegi priiskamist, nagu seda on 28—50.000 palk, aga teisest küljest ei jätku nendest madalamatest palkadest elamiseks.

Kui meie waatame 1923 a. eelarwele

juurdelisatud riigiasutuste koosseisusid, kus Riigikogus teenivatele isikutele palgad on määratud, siis näeme, et Riigikogu kantseleis on asjadewalitseja, arwu poolest 1 — 28.000 marka; kantselei juhataja 1 — 18.000 marka; pearaamatupidaja 15.300 mk.; komisjoni asjaajaja 1 — 13.500; komisjoni asjaajajad 2 — 11.700 mk.; kantselei asjaajajad...

Juhataja K. Päts: Riigikogu liige Reesen, need palgad on juba kord eelarwe-komisjoni aruandja poolt ette loetud ja ma leian, et ei ole mingisugust tarvidust neid korrata.

J. Reesen (kom.): ... Kui meie waatame neid palkasid, siis meie näeme, et need palgad ei ole mitte õiglaselt inimeste tarwete järele normeeritud. See on Riigikogu parempoolse enamuse süü, kes need palgaredelid wastu wõttis. Ja kui praegu riigis niisuguseid ebanormaalses wahekorras normeeritud palkasid maksetakse, siis wõib see ainult rahulolematust tekitada ja ei ole mitte wastaw laialiste töötawate hulkade huwile. Isegi Riigikogu kantseleis on see nii, kus ühele makstakse ainult 3.400 ja teisele 28.000 ja isegi kunni 50.000. Kui meie waatame üldiselt seda seisukorda, mis meil palkade normeerimise alal on tehtud ja mis Riigikogu eelarwe puhul ei wõi arwesse wõtmata jääda, siis on see, et meie palgad liig suure osa riigi wäljaminekutest wälja teewad. Kui riigi eelarwes, mida praegu Riigikogu arutab, on ära tähendatud palgaosad ja kui need kokku wõetud on, siis näeme meie tabelite järele, et need palgad teewad wälja kogusummas 2.267.051.200 marka. Kui wõrdleme neid summasid, mis Riigikogu ülespidamiseks 1922 a. tarwis läks 1923 omadega, siis meie näeme, et Riigikogule läks 1922 a. 17.213.000. 1923 aastal aga 38.633.500 marka, seega läheb Riigikogu 1923 aasta eelarwe maksma rohkem 21.420.500 mk. Kui üldine komisjoni aruandja selle juures peatas, siis kriipsutas ta seda alla, et see kallinemine liiga suur ja kulukas on ja et töö, mida Riigikogu teeb, on pealiskaudne ja et niisugused wäljaandmised Riigikogu eelarwe suurendamiseks tuleks parandada ja korraldada. Kui meie waatame seda tööd, mis nüüd Riigikogu on teinud, siis meie oleme sellega nõus, et Riigikogu peale summade suurendamine kuidagi moodi õigustatud ei ole. Mida on Riigikogu õieti laialiste rahwahulkade heaks teinud. Kõik need seadused, mida siit wälja antud, on laia-

liste rahwahulkade seisukorra parandamiseks wäga wähe kaasa mõjunud selleks, et rahwahulkade käekäiku parandada, waid just wastupidi — neid wiltsusse langetanud, palju suuremasse, kui eelmise parlamendi ajal oli. Kui meie aga waatame seda, millega õigustatakse neid summe, siis meie peame peatama selle juures, kuidas Wabariigi Walitsus ise nende summade õigustamist seletab. Siin on seletuskiri riigi eelarwe kohta, mida enne eelarwe-komisjoni andmist Wabariigi Walitsus Riigikogule esitas. Selles seletuskirjas on Riigikogu kohta järgmist öeldud: „Riigikogu 1923 aasta eelarwe on ette nähtud 47,2 miljoni marga suuruses. 1922 aastal oli aga 25,2 miljonit marka. Wõrdlemisi teiste riigiasutustega on Riigikogu eelarwe kõige rohkem kaswanud, — 87% wõrra. Sellest kaswamisest langeb kõige suurem osa Riigikogu liigete palgakrediidi peale, milleks tänawu 1923 aastal 31,3 miljonit mrk., see on 18,3 miljonit mrk. rohkem. Samuti on tõusnud ka kantselei eelarwe palgakrediidi arwud 3,6 miljoni mrk. asemel 5 miljonit mrk. Tuntawalt vähemad on kantseleikulud 4,1 miljoni marga asemel 2,3 miljonit mrk. Liikuwa waranduse muretsemise alal on 75.000 mrk. pealt 1.775.000 mrk. peale läinud.“ Nii palju on selle kohta seletuskirjas öeldud, kuid millega seda kõiki õigustatakse, seda seletuskirjas ei ole. Meie ei saa mitte nende faktidega rahul olla. Waatame nüüd sisuliselt Riigikogu ennast, siis ei wasta ta kaugelki laiimate rahwahulkade huwile. Meie põhiseaduses on ette nähtud, et peab kindlustatud olema inimesewääriline eluülespidamine, elatismiinumum jne. Kuid meie näeme, et Riigikogu on oma liigetele palga määranud, mis kaugelt üle elatismiinumumi käib, kuid ta pole mingisugust tööd selleks ära teinud, et suurematele rahwahulkadele elatismiinumumi muretseda. Kui inimesel ei ole elamiswõimalust, eluülespidamisewõimalust, siis saab ta rahutuks ja kodanisel riigil ei peaks see mitte wastuwõetaw olema. Kuid siin ei rehkendata sellega, kas on rahwas riigi tegewusega rahul wõi ei ole, waid siin läheb Riigikogu niisugustest seadustest mööda, mis töörahwa hulkade seisukorra parandamiseks on määratud. Kui teie waatate neid seadusi, mis Riigikogu poolt on wastu wõetud, siis peab aga alla kriipsutama, et need seadused ei ole mitte laialiste rahwahulkade huwides, kes riigi sissetuleku-

teks kõige suuremaid maksusid oma peal kannawad. Kõik need seadused on välja antud tööandjate ja teiste huvides, kes enestele eesõigustatud seisukorda tahawad luua, selle läbi, et neil Riigikogus teataw rülm esitajana on, kes seda käte ülestõstmisega wõimalikuks teeb. Meil on praegu wabrikutes ja teistes ettevõtetes täitsa ebanormaalsed elamistingimised, sest need palgad ei wasta elamistingimistele. Wabrikantide ja teistele ühustele, kelle käes warad on, on niisugused õigused antud, et nemad seda seisukorda, mis töölistel on, kuidagi ei paranda. Meie näeme, et igalpool on maad leidnud tööliste tööpalkade alandamine ja tööpäewa pikendamine. Sama nähtus on ka põllumajanduses. Kui teie wõtate praegu põllumajanduse seisukorra, siis tuuakse selleks ette seda, et põllumajanduses on katastroofiline seisukord, on liiga kõrged palgad jne. Kuid ega see nähtus seda ei tähenda, et põllutöölistel mingisugust kaitset tarwis ei ole. Kui meie wiimasel ajal Riigikogu koosolekul põllumajanduses töötawate tööliste õiguslise seisukorra normeerimiseks seaduseelnõu esitasime, siis hüüti muuseas wahela, et see täiesti üleliigne olla ja et põllumajanduses peab olema waba kokkulepe, nagu seda rahwa suus räägitakse rahwakurnamise tähe all. See aga, niisugune waba kokkulepe paneb neid inimesi, kes on sunnitud oma tööjõudu müüma, niisugusesse seisukorda, et nad kurnatud saawad. Kui töölisteklass wiletsusse langeb, siis ei saa tema mitte warade looja olla, waid siis wajab ta rohkem arstiabi oma terwise parandamiseks ja oma terwislike seisukorra tõttu ei suuda ta warade loomise alal ei midagi korda saata. Need osad, mis aga otsekohe eluliste tarbete täitmiseks on määratud, on meie seadusandluses niiwõrd puudulikud, et nad kuidagimoodi neid tarweid rahuldada ei suuda. Kui teie wõtate teised seadused, mis igas seadustega kodanlikes riigis peaksid maksmas olema, siis näeme, et meil niisuguseid seadusi Riigikogu poolt välja antud ei ole, need on jäänud komisjonidesse ja ei ole leidnud eluõigust. Kui tõepoolest Riigikogu enamusrühmad selles arwamises on, et ei ole mingisuguseid seaduslikka wahelokordi tarwis, siis tekib küsimus, misjaoks on üldse Riigikogu, kui parlament, kui seadusandline asutus, kui üksikute wahelokordade normeerimist väljaspool Riigikogu teatawatel tööaladel ja teatawate kihtide kaudu

ei ole tarwis, siis on meie pahempoolsete töölisteklassi esitajate arwamine täitsa põhjendatud, et Riigikogu, kui sarnast, ei ole üldse tarwis. Kui teie waatate nüüd seda, mis meil kinnituseaduse alal on tehtud, siis peab üttelema, et see ala on meil alles täitsa söödis. Õnnetujuhtumiste arw kasvab ühtepuhku ja nende õnnetujuhtumiste kõrwaldamiseks pole midagi tarwitusele wõetud. Kui teie wõtate wabrikutööstuse ja selle töö tagajärjed waatluse alla, mida kinnitus on wabrikus töötawatele töölistele annud, siis ei wasta see nende nõuetele, nagu tarwilik. Nii et siin oleks tingimata tarwis parandada ja sellest wiletsast seisukorrast välja pääseda. Mul oli hiljuti juhtumine ühes wabrikus pealtkuulajaks olla selle küsimuse arutamise puhul, kus tõsist meelepaha tekitas see, et wabrikute juures olewad arstid ei ole küllalt oma ametiülesannete kõrgusel, ja nende ülesannete oskuse puudulikkus sellel alal annab ennast terawalt tunda wabrikutööliste terwislike seisukorra peale. Ühes wabrikus on tööliste arstiks loomawelsker, mille tagajärg on see, et see loomawelsker ei tea mitte nende rohtude nimesid, mida waja, ei tea mitte arstimiswiise, mida inimeste rawitsemiseks tarwis. Ühes wabrikus oli jäänud tööline haigeks ja läks loomulikult wabrikuarsti juurde, wabrikuarst aga...

Juhataja K. Päts: Et kusagil wabrikus loomawelsker arstina ametis oleks, siis ei leia ma mingit ühendust sellel tänase eelarwe arutamisega, teen Teile kolmanda märkuse ja wotan Teilt sõna ära. Sõna on rkl. Kerem'il.

J. Reesen (kom.): Ma leian selle rahwasaadiku õiguste kärpimise olewat ja protesteerin selle wastu.

Juhataja K. Päts: Teil, rahwasaadik Reesen, on teised protesteerimise wiisid.

J. Reesen (kom.): Küll protesteerime teistwiisi kah.

5. Järgmise koosoleku määramine. **A. Kerem (rhw.):** Käesolew koosolek on nii kaugele läinud, et teda warsti lõpetada tuleb, sellepärast teen ettepaneku järgmise koosoleku kohta, ja nimelt, et see saaks ära peetud täna õhtul kell 5 ja päewakorda wõetakse järgmised punktid:

1. Petseri linna elektrijaama jaoks maa wõõrandamise määruse tühistamise seadus — III lugemisel.

2. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — II lugemisel.

3. Eesti punaseristi seltsi korraldus-seadus — III lugemisel.

4. Pornograafiliste väljaannete laialilaotamise ärahoidmise seadus — III lugemisel.

5. Riigi 1923 a. eelarwe — II lugemisel.

Esimesed neli punkti on pea kõik III lugemisel, waidlusi nad ei tekita ja punkt 2. juures wast ka palju aega ei lähe, ja, minu arwates, need 4 punkti kaua Riigikogu kinni ei pea, nii et ta wõib eelarwe arutamise juurde üle minna.

Korra kohta on sõna rkl. Reesen'il.

J. Reesen (kom.): Päewakorra kohta sõna wõttes, teen ettepaneku wõtta päewakorda kõik need küsimused, mis möödaläinud Riigikogu koosolekul rkl. Strandman'i poolt päewakorra lõppu said paigutatud ja mis kõige elulisema tähtsusega on, nimelt: põllutöölise palgaseaduse eelnõu — minu seltsimees Keerdo ja teiste ettepanek ja Asutawa Kogu poolt wõõrandatud maade eest tasumaksmise seaduseelnõu ja wõtta need päewakorda esimeste punktidenä tänäöhtusel koosolekul.

Juhataja **K. Päts**: On järgmine ettepanek esitatud: wõtta päewakorda Petseri linna elektriijaama jaoks maa wõõ-

randamise määruse tühistamise seadus — III lugemisel. Wabadussõjast osawõtnud sõjawäelaste autasu-seadus — II lugemisel. Eesti punaseristi seltsi korraldus-seadus — III lugemisel. Pornograafiliste väljaannete laialilaotamise ärahoidmise seadus — III lugemisel. Riigi 1923 aasta eelarwe — II lugemisel; see on rkl. Kerem'i ettepanek. Teisi ettepanekuid ei ole... (Wahelhüüe: Aga rkl. Reesen'i ettepanek?) Rkl. Reesen'i poolt ei ole minul mingisugust kirjalikku ettepanekut. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. (J. Reesen (kom.): Palun lugeda.) Nõutakse häätelugemist. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 23 häält ja wastu — 9, sellega wastu wõetud.

Korra kohta on sõna rkl. Arro'l.

Chr. Arro (põl.): Teen ettepaneku koosolek lõpetada.

Juhataja **K. Päts**: Tehti ettepanek koosolek lõpetada. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.35 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Päts**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **W. Pezold**.